

ДЕПАРТАМЕНТИ ДАВЛАТИИ ИМА

**ГУЗОРИШ ОИД БА ВАЗЪИ
ҲУҚУҚИ ИНСОН ДАР ТОҶИКИСТОН
ДАР СОЛИ 2006**

Аз ҷониби Дафтари масъалаҳои демократия, ҳуқуқи инсон
ва меҳнат интишор шудааст
6 март соли 2007

ТОҶИКИСТОН

English: <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2006/78843.htm>

Тоҷикистон, бо аҳолии тақрибан 7.3 миллион нафар давлати авторитари мебошад. Хаёти сиёси дар зери нуфузи Президент Эмомали Раҳмонов ва гуруҳи ба ӯ содик қарор дорад. Харчанд кишвар соҳиби конституция ва системаи сиёсии бисёрҳизби бошад ҳам, дар амал пешрафии демократи хеле заиф ва бисёрандешии сиёси маҳдуд мебошад. Интиҳоботи президенти, ки моҳи ноябр баргузор шуд, аз рақобати ҳақиқи ори буд ва амалҳои демократи пурра риоя нашуд ё ҷавобгуи меъёрҳои демократи набуд, вале дар айни замон баъзе беҳбудихо дар низоми овоздиҳи ба ҷашм расид. Мақомоти ҳокимият умуман аз болои мақомоти низоми назорати самаранок нигоҳ дошт.

Ҷузоришҳои давлати доир ба ҳуқуқи инсон хеле заиф ҳастанд ва коррупсия ба ислоҳоти демократи ва иҷтимоӣ монеа шуда истодааст. Мушкилотҳои зерини ҳуқуқи инсон сабаб шудаанд: ҳуқуқи маҳдуди шахрвандон дар тағйири ҳуқуматашон; шиканча ва таҳқири боздошташудагон ва дигар шахсон аз тарафи мақомоти низоми; таҳдид, шиканча ва зуровари аз тарафи мақомоти низоми; бечазои кормандони мақомоти интизоми, боздори дарозмуддат то суд; набудани имконияти маҳбусон барои мулоқот бо пайвандон ва ҳимоятгарон; истифода шудани иқрори тавассути шиканча ба даст овардашуда ҳамчун далел дар додгоҳ; вазъи ногувор ва ба ҳаёт таҳдидкунандаи маҳбусонаҳо; маҳдудияти мониторинги байналмилалӣ дастраси ба маҳбусонҳо; интиқоли ғайриқонуни маҳбусон аз кишварҳои саввум ва ширкати ошқори давлат дар ин қор; маҳдуд қардани озодии суҳан ва васоити ахбор; маҳдудияти озодии иттиҳодияҳо; маҳдуд намудани озодихоӣ динӣ, хусусан барои занон; рад қардани қайди ҳизбҳои сиёсии муҳолифин; ба маҳбус қашидани муҳолифини сиёси, минҷумла, хабарнигорон; фишор нисбати созмонҳои байналмиллалӣ ғайридавлатӣ; мушкилиҳо дар масъалаи ба қайд гирифтани раводид; зуровари нисбати занон ва поймол қардани ҳуқуқи онҳо; хариду фуруши одам; меҳнати қудакон ва қори маҷбури.

Дар масоили мубориза алайҳи одамфуруши ҳуқумат талошҳои қобили тавачҷуҳ пеш гирифт. Чанде аз осебдидагон ба ватан барқардонда шуданд ва миқдори зиёде барои амалҳои фуруши инсон ба додгоҳ қашид шуданд. Ҳуқумат иҷозат дод, ки баъзе аз расонаҳои хабарии мустақил ба қайд гирифта шуда, ба фаъолият шуруъ намоянд, ки ин яке аз пешравихоӣ соли охир ба шумор меравад.

ЭҲТИРОМИ ҲУҚУҚИ ИНСОН

Қисми 1: Эҳтироми масунияти шахсии инсон, аз он қумла озод будан аз:

а. Маҳрумияти беасос ва ғайриқонуни аз ҳаёт

ТОҶИКИСТОН

Оиди он ки ҳукумат ва ё намояндогони он дар беасос ва ғайриқонуни аз ҳаёт маҳрум намудани шаҳрвандон даст доштанд, ягон гузорише набуд.

Дар минтақаҳои сарҳади бо Узбекистон ва Афғонистон ҳодисаҳои кушта шудани одамон аз минаҳо ба кайд гирифта шуданд; бар асари тарқиши минаҳо панҷ нафар кушта ва 12 нафар захми шуданд, ки дар байни онҳо ҳам нафарони ғайринизоми ва ҳам марзбонон буданд. Ҳукумат дар ҳамбастаги ба созмонҳои байналхалки дар масъалаи поккунии майдонҳои мина ҳамкори давом дод, то ки ҳодисаҳои кушташави ва талафотро пешгири намояд.

Байни марзбонони тоҷик ва қочқончиёни маводи муҳаддар дар сарҳад бо Афғонистон якҷанд бархурдҳо ба амал омаданд, ки бар асари он ду марзбон кушта шуданд. Моҳи ноябр бошад марзбонон тоҷик тасодуфан марзбони узбекистониро парронда куштанд.

б. Беному нишон гум шудани одамон

Оиди беному нишон гум шудани одамони ангезаи сиёси дошта ягон гузорише нест.

в. Шиканча ва дигар муомила ва мучозоти бераҳмона, ғайриинсонӣ ва тахкиромез нисбати инсон

Конун чунин амалхоро манъ мекунад; вале мақомот низомии ҳукумати ин амалхоро дар ҷаҳди ҳалатҳо ба қор бурданд.

Дар давоми сол амалҳои шиканча ва таҳкиру зуровари рӯй доданд. Мақомоти низомии ҳусусан аз Вазорати умури доҳила (ВУД) барои ба гуноҳ иқро шудани маҳбусон латуқуб, таҳкири ҷинси ва шиканчаи барқиро мунтазам истифода карданд. Бархе аз аъзоёни Ҳизб-ут-таҳрир – ҳизби сиёсии экстремистии исломи ва аъзоёни оилашон изҳор намуданд, ки онҳо хангоми дар маҳбус будан ва боздошт шудан дар идораи милитсия мавриди шиканча қарор гирифтанд. (ба қисмҳои 1.г ва 2.б нигаред).

Моҳи май қормандони милитсия Саъдулло Маърупов – аъзои ҳизби Наҳзати Исломи Тоҷикистон (ХНИТ)-ро дар вилояти Сугд ба маҳбус кашиданд. Хешовандон ва ҳамҳизбони Маърупов даъво доранд, ки нисбати у хангоми дар маҳбусхона будан шиканча ба қор бурда шуд ва уро ҳатто тавассути барқ шиканча доданд. Мувофиқи гузоришҳои расмӣ давлати Маърупов хангоми дар маҳбусхона будан ба ҳудқуши даст зад. Хангоми тафтиши расмӣ зуровари аз тарафи қормандони милитсия, се қосбони ин маҳбусхона, ки дар ин қор гумонбар шуданд аз қор сабуқдуш қардиданд. Яке аз қосбонон то охири сол таҳти тафтиш қарор дошт.

ТОҶИКИСТОН

Дар бораи нисбати Ёрибек Иброхимов «Шайх» ва Мухаммадрузи Искандаров дар соли 2005 ба кор бурдани латукуб ва шиканчаи барк, хангоми дар махбасхона будани онҳо тафтишоти расми гузаронда нашуд.

Латукуб ва рафтори берахмона дар боздоштгоҳҳои пеш аз суди ҳодисаи маъмул ҳафт ва ҳукумат дар ин кор баъзе чорахоро алайҳи шахсони ҷавобгар дар истифодаи зуровари пеш гирифт (ба қисми 1.г нигаред).

Шахрвандони минтақаҳои ҷануби мамлакат аз ҷабру бедодгари марзбонон, ки дар кочоки маводи муҳаддир гирифтдор ҳастанд, шикоят мекунанд.

Дар давоми сол расонаҳои хабарӣ гузориш доданд, ки мувофиқи иттилои прокурори генералии ҳарбӣ, дар давраи аз моҳи январ то сентябр 27 ҳодисаи муносибати берахмона нисбати наваскарон ба қайд гирифта шуд. Ин аз нишонаҳои соли гузашта 10 ҳодиса камтар ҳафт.

Вазъи махбасхонаҳо ва марказҳои боздошт

Вазъи махбасхонаҳо ҳале тоқатфарсо ва ба ҳаёт таҳдидкунанда боқӣ монд. Махбасхонаҳо одатан пур аз махбусон ва дар ҳолати ғайрисанитари қарор доштанд. Моҳи март вазирӣ адлия Ҳалифабобо Ҳомидов эътироф кард, ки дар махбасхонаҳо вазъияти тоқатфарсо ҳукмрон ҳафт, ки ин дар баъзе ҳолатҳо боиси марги махбусон гардид. Қасалиҳо, ҳусусан васеъ паҳн шудани қасалии сил ва гуруснаги аз проблемаҳои ҷидди ба шумор мерафтанд. Тибқи гузоришҳо 73 махбус аз қасалии сил вафот карданд; 957 зиндони бемории сил ва 87 нафар бемории норасоии масунияти бадан (НМБ) доранд. Бо қумаки созмонҳои байналмиллалӣ ҳукумат вазъи махбасхонаҳои занонаро беҳтар кард.

Саъдулло Маърупов 4 май аз қабати саввуми идораи милитсияи шаҳри Исфара ғалтида вафот кард. Баъдан аз тарафи мақомоти ҳукумати се афсари милитсияро барои даст доштан дар марги ӯ боздошт намуданд, харчанд баъдан органҳои ҳукумати ин воқеаро худқуши баррасӣ намуданд. Се муфаттиши Вазорати доҳила, ки дар боздошти Маърупов иштирок карданд, аз вазифаҳояшон сабуқдуш шуданд ва муқобили як муфаттиши дигар то охири сол парвандаи ҷиноӣ давом ёфт.

Барои аъзоёни собиқӣ «вазирати қудрати» ба монанди афсарони милитсия, қормандони идораи беҳатари ва ҳарбиён махбасхонаҳои алоҳида вучуд доранд. Вазъи ин махбасхонаҳо аз махбасхонаҳои муқаррари беҳтар мебошад. Ҳолати махбасхонаи Агентии назорат аз болои маводи муҳаддирра, ки он ҷо махбусони бо кочоки маводи муҳаддир сару қор дошта боздошта шудаанд низ ҳубтар баррасӣ шудааст.

ТОҶИКИСТОН

Мохи август суд 12 махбуси махбасхонаи Кургонтеппаро, ки дар бетартибихо мохи августи соли 2005 дар ҷавоб ба таъин намудани Изатулло Шарипов ба мансаби муовини вазири адлия, ки мутассадии низоми махбасхонаҳо мебошад иштирок карданд, маҳкум намуд; мувофиқи иттилооти мавҷуда Шарипов барои бераҳми ва ришвахури маълум аст. Додгоҳ махбусонро ба 29 соли зиндони иловаги маҳкум намуд. Ҷаҳор қормандони махбасхона, ки дар бетартибихо даст доштанд, ба муҳлати қутоҳтар маҳкум шуданд.

Ҳуқумат дархости Кумитаи Байналмилалии Салиби Сурх (КБСС) оиди ба махбасхонаҳои дар тасарруфи вазорати адлия (ВА) буда, аз он ба ҷумла, марказҳои боздошти пеш аз суди дастрасии бемонеа доштанро рад намуд. Ба монанди соли қабли КБСС бо ВА гуфтушунидро оиди дубора ба даст овардани ҳуқуқи бемонеа дидан намудан аз ҳамаи махбасхонаҳо давом дода истодааст. ВА ба бархе аз намоёндагҳои дипломатии хориҷи иҷозат дод, ки аз махбасхонаҳо ва боздоштгоҳҳо, минҷумла, боздоштгоҳи Агентии назорат аз болои маводи муҳаддир дастрасии маҳдуде дошта бошанд. Ҳамчунин ВА ба ғуруҳи интиҳобшудаи соҳмонҳои ғайридавлатии маҳалли барои амали намудани барномаҳои қумақрасони ба махбасхонаҳо иҷоза дод, ки ба таври маҳдуд аз ин муассисаҳо дидан намоёнд.

г. Ҳудсарона боздоштан ва ё маҳбус қардан

Қонун барои боздошти тулонии пеш аз судро иҷозат медиҳад. Яқҷанд санҷиши ҳуқуқи проқурорҳо ва қормандони милитсия дар масъалаи ба ҳабс гирифтани ғузаронда шуд ва масъалаи худсарона боздоштани ба маҳбус қашидан ҳамқун проблемаи қидди боқи монд.

Нақ ши идораҳои беҳатари ва милитсия

Вазоратҳои умури доҳили, беҳатари, мудофия, ҳолатҳои фавқуллода, Қорди Милли, Агентии назорат аз болои маводи муҳаддир ва Қумитаи давлатии ҳифзи сарҳад масъули беҳатари доҳили мебошанд. Вазорати умури доҳили (ВУД) асосан барои низоми қамъияти ва назорати қувваҳои милитсия қавобғар мебошад, Вазорати беҳатари (ВБ) масъули умури қосуси (разведка), ва Вазорати мудофия (ВМ) барои беҳатари ҳарбии қишвар қавобғар ҳаст. Расман ВМ масъули беҳатари аз таҳдиди беруна ҳисоб меёбад, вале қувваҳои ВМ ҳамқунин дар муноқишаҳои қиддии доҳили қишвар низ метавонанд ба қор бурда шаванд. Вазорати ҳолатҳои фавқуллода масъули қосухдихи ба проблемаҳои доҳили аз қумла, ба офатҳои табиӣ мебошад. Қорди милли низ дар таъмини беҳатари доҳили қалб шудаанд, ҳарқанд вазифаи аввалини онҳо ҳифзи маҳалҳое, ки мутаалиқ ба раёсати президенти ҳастанд ва муқобилият бо таҳдидҳои доҳили мебошад. Қорди милли бевосита ба Президент итоъат меқунанд. Агентии назорат аз болои маводи маҳаддир вазифаи таҳқиқ ва боздошт намудани маводи муҳаддир ва дигар амалиётҳои қочоқи ғайриқонуниро бар уҳда дорад. Қумитаи ҳифзи сарҳадот минтақаҳои назди сарҳадиро зери назорат қарор дода барои ҳифзи қишвар аз ҳатарҳои берунаи убури сарҳад масъул мебошад.

ТОҶИКИСТОН

Кормандони идораҳои милитсия ва бехатарӣ дар нишон додани аксуламал алайҳи воқеаҳои инфиродии ҷинояти самаранок набуданд, дар айни ҳол Қумитаи ҳифзи сарҳадот ва Агентии назорат аз болои маводи муҳаддир фаъолиятшонро дар боздошт ва мусодираи маводи муҳаддир бехбуди бахшиданд.

Бечазо мондан яке аз проблемаҳои ҷидди буд ва афсарони ба зуровари даст дошта хеле кам дучори чазо шуданд. Дар бисёр ҳолатҳо афсарон барои соҳиб шудан ба мансаби баландтар ба сардоронашон ришва меоданд. Кормандони бозрасии автомобили мунтазам воситаҳои нақлиётро меоданд, ба таври ғайрирасми аз ронандагон барои вайрон кардани қоидаҳои ҳаракати роҳ ҷарима меситонданд ва пули ҷаримаро аз онҳо худ мекарданд. Ҳукумат низ эътироф кард, ки кормандони милитсия, артиш ва бехатарӣ ришвахури мекарданд ва бисёр шахрвандон, ки дар нисбати онҳо зуровари ба қор бурда шуд, аз тарси ҳатари гирифтани қасос аз тарафи ҳукуматдорон ҳомӯш меистоданд. Вале дар айни ҳол баъзе амалҳои зуровари ошқор ва маҳкум шуданд. Дар давоми сол 89 қорҳои ВУД барои ришвахури ва сӯйистифода аз қудрати худ ба суд қашида шуданд. Ҳамчунин се афсари шӯъбаҳои минтақавии милитсия барои бадрофторию таҳқир нисбати ғумонбаршудагон маҳкум шуда, ба муддати аз панҷ то панҷу ним сол аз озоди маҳрум шуданд (ба қисми 1.в нигаред). Шахсонро, ки дучори зуроварии кормандони милитсия шуданд, метавонанд шикоятҳои расмӣ ҳудро ба таври ҳатти ба сардори афсар пешниҳод намоянд. Особдидагонро, ки парвандаҳои онҳо тавассути расонаҳои хабарӣ манзури ҳамагон мекунад дар масъалаи ба даст овардани адолат нисбати онҳо, ки ин қорро пеш намегиранд, қомбат мешаванд.

Ба маҳбас қашидан ва боздошт қардан

Кормандони милитсия метавонанд шахсро бидуни санади ҳабс (ордер) то ба муддати 72 соат боздоранд; қорҳои прокуратура ҳақдоранд шахсро ба муддати то 10 рӯз боздоранд ва баъд аз он айбномаи уро баён кунанд. Умуман, ин раванд дар амал риоя қарда шуд. Барои боздошташудагон имқон дода мешуд, ки бо хости худ ҳимоятгар интихоб намоянд. Аслан, ҳукумат барои боздошташудагон қамбизоат ҳимоятгари аз тарафи давлат таъиншуда таъмин мекунад; вале ҳимоятгарони аз тарафи давлат таъиншуда манфиатҳои ҳукуматро ҳимоя менамоянд. Дар амал бошад, аз сабаби маҳдудияти бӯҷаи давлат ҳимоятгарон на ҳама вақт таъин мешуданд. Мувофиқи қонун агар боздошташуда маъҷуб, ноқил, шахси баландмақом ё шахсе, ки барои содир қардани ҷинояти вазнин айбдор шудааст ва ё ба ҳуққи қатл маҳкум шудааст, ҳукумат бояд ҳимоятгарро таъмин намояд ва ин талабот умуман дар амал риоя мешуд. Агар шахси боздошташуда ҳимоятгарро талаб намекунад, қорҳои ҳукумати дар бисёр ҳолатҳо ин ҳуққи уро сарфи назар мекунад. Барои айбдор намудан ё боздоштан тақдир қорҳои муроғи пешақии қорҳои зарур нест. Системаи қорҳои ҳозир шудан ба суд мавқуд нест, вале ба ин нигоҳ нақарда боздошташудагонро, ки нисбати онҳо парвандаи ҷиноӣ боз шудааст, метавонанд ба таври шартӣ озод намоянд ва ҳаракати онҳо дар маҳали зисте, ки онҳо муроғи қорҳои онҳо меғузарад, маҳдуд кунанд; онҳо, ки шартан озод мешаванд «ҳати

ТОҶИКИСТОН

ухдадори» имзо менамояд, ки минтакаи атрофи махали зисташонро тарк намекунад. Тибки конун, аъзоёни оила ичозат доранд бо махбусон факат пас аз баёни ҳукмнома вохуранд; кормандони низоми одатан дархости химоятгарон ва аъзоёни оиларо барои вохури бо боздошташуда рад мекарданд. Бисёр боздошташудагон дар камераи яққанишин ба муддати дароз нигоҳ дошта мешуданд ва бе эълони расмии гуноҳ дар махбасхонаи милитсия боздошт мешуданд.

Дар баъзе ҳолатҳо афсарон, махсусан кормандони Вазорати умури дохила ва Вазорати бехатарии санади ҳабс (ордер) намегирифтанд ва айби боздошташударо дар вақти дар конун муайяншуда эълон накарданд. Шахсоне, ки аз боздоштгоҳҳо озод шуданд, бисёр вақт изҳор мекунад, ки нисбати онҳо таҳқир, латуқуб ва шиканча ба қор бурда шуд (ба қисми 1.в. нигаред).

Ҳукумат ҳамеша барои ба махбас кашидани одамон сабаберо пешниҳод мекард, харчанд дар бисёр ҳолатҳо ҳукумат сабабҳои махбус қарданро сохтақори мекард ё проблемаҳои хурдро қалон қарда ба махбусқуни анғезаи сиёси меод. Кормандони милитсия баъзан одамони беғуноҳро ҳабс мекарданд ва онҳоро дар содир қардани қиноятқое, ки кормандони милитсия дар паи ҳалли онҳо буданд, айбдор мекарданд ва ба ин васила онҳоро барои ҳалли сохтақоронаи қарвандаи қинои мутқахам мекарданд.

Мувофиқи иттилои идораи Проқуратураи Генерали дар давоми сол 61 аъзои Хизб-ут-таҳрир ҳабс шуданд. Микдори номаълуми одамон дар масъалаи аъзогии онҳо дар ин ташиқоти экстремистии мамнуъшуда зиндони шуданд (ба қисмҳои 1.в ва 2.б. нигаред).

Шахсро метавон ба муддати ду моҳ баъд аз огози тафтишот боздошт қард. Проқурор метавонад ичозат диҳад, ки ғумонбаршуда то ба муддати 15 моҳ, то расидани қарвандаи у ба суд боздошт шавад. Пас аз он ки тафтишот ба охири мерасад, шахсро метавонанд як моҳи диғар боз доранд. Пас аз эълони айбнома конун боздошти то судиро ба муддати 15 моҳ ичозат медиҳад. Се моҳи аввали боздоштан салоҳиди проқурори махали мебошад; се моҳи минбаъда бояд дар сатҳи вилояти тасдиқ қарда шавад. Проқурори Генерали бояд боздошти аз ин зиёдтарро тасдиқ қунад ва ҳукумат умуман ин амалро риоя мекард. Боздошт то суд проблема буд, ҳукумат на ҳама вақт низоми боздориро риоя мекард, ҳусусан ағар боздошташудагон аз ҳуқуқҳои худ беҳабар буданд.

Мувофиқи манбаҳои дохили ва байналмиллали тақрибан 300 размандағони собиқи Иттиқоди муқолифини тоҷик пас аз қанги шаҳрванди дар махбасхонаҳо монданд, харчанд ду авфи умум дар соли 1998 ва тафтишоти нави қарвандаҳо дар соли 2004 ғузаронда шуда буд. Бисёре аз размандагон барои содир намудани қиноятқои вазнин ба махбас қашида шуданд, вале диғарҳо озод қарда шуданд.

ТОҶИКИСТОН

17 августи парламент конунеро кабул кард, ки тибки он 3 960 махбус авф карда шуданд. То охири сол мухлати зиндони 2 457 махбус кам карда шуд.

д. Рад кардани муурофияи судии кушоду адолатнок

Харчанд мувофики конун суд мустакил хаст, дар амал бошад ниҳодҳои иҷроия ва шабакаҳои ҷиноӣ ба суд ва судяҳо фишор меоранд. Коррупсия ва бесамари низ аз ҷумлаи проблемаҳо буданд.

Президент қудрат дорад бо ризоияти парламент судяҳо ва прокурорҳоро таъин ва ё аз вазифа барканор кунад. Судяҳо дар сатҳи маҳали, вилояти ва милли дорон дараҷаи пасти омӯзиш буда, ба маводҳои ҳуқуқи ва дигар манбаҳо дастрасии ҳеле ночизе доштанд. Маоши қами судяҳо ва прокурорҳо онҳоро дар пеши ришваситони бисёр ҳам осебпазир гардонд ва ин амали муқаррари роҷ монд. Дар бисёр мавридҳо судяҳо зерӣ таъсири фишори сиёси буданд. Соли 2005 Гузоришдиҳандаи махсуси СММ оид ба соҳибхитиёрии судяҳо ва химоятгарон (*адвокат*) дар гузориши худ доир ба мақом ва қудрати афзояндаи прокурорҳо, ки ба шӯҳаҳо тақсимшавии ҳокимият таҳдид мекарданд, зикр намуд. Гузоришдиҳандаи махсус инчунин ҳулосагири намуд, ки судяҳо мустакил нестанд, гирифтори коррупсия буда, зерӣ таъсири ҳокимияти иҷроия қарор доранд.

Системаи судӣ аз судҳои шахри, ноҳияви, вилояти ва ҷумҳурияви таркиб ёфта, дар борабарӣ он системаи судии иқтисодӣ ва харби низ фаъолият мекунад. Судҳои мақомашон баландтар барои судҳои дар сатҳи поинтар буда ҳамчун суди апеллятсионӣ хизмат мекунад. Ҳамчунин суди конститусионӣ арзу шикоятҳои шахрвандонро доир ба қонуншиканиҳои конститусионӣ мавриди баррасии қарор медиҳад.

Чун солҳои пеш, ҳуқумат иқдомотро баҳри бехтар қардани вазъӣ умумӣ ва ҳалли мушкилиҳои даҳолатнопазирии судяҳо тавассути ҳисоботдиҳии онҳо ва ба маҳбас қашидани қанде аз судяҳо ва прокурорҳои ришвахур пеш гирифт. Дар давоми сол ду судя ва се қорманди системаи судӣ барои ришвахури ба маҳбас қашида шуданд.

Муурофияи судӣ

Муурофияи судӣ ба таври ошқор қараён мегирад ва ҳайати доварон дар он ширкат мебарзанд, ба қузъ аз қарвандаҳо, ки ба бехатарии давлати даҳл доранд ё химояи ноқилигон дида баромада мешаванд. Харчанд қонун нишон медиҳад, ки хар як қарванда бояд дар муддати то 28 рузи ба суд ворид шудан, баррасии қардад, дар амал баррасии ақсарияти қарвандаҳо моҳҳо (ба қисми 1.г ниқаред) тул меқашад. Тибқи қонун суд химоятгаронро бояд аз ҳисоби давлат таъин намояд; вале дар амал шахси ҳабсшуда дар бисёр ҳолатҳо аз дастрасии қаривақти ба химоятгар маҳрум қарда мешуданд ва ба баъзе қарвандаҳо имқонияти дастрасии ба машварати ҳуқуқи таъмин қарда нашуд.

ТОҶИКИСТОН

Кормандони прокуратура барои пеш бурдани тафтишот нисбати шахсе, ки чиноят содир кардааст, чавобгар хастанд. Хамчунин кормандони прокуратура ҳуқуқ доранд парвандаи чиноиро оғоз кунанд. Мувофиқи қонун ҳам айбдоршаванда ва ҳам химоятгар ҳуқуқ доранд, ки тамоми далелҳои мақомоти ҳуқуматиرو аз назар гузаронанд, бо шохидон рӯбарӯ шаванд ва далелу шаходати ҳудро пешниҳод кунанд. Ба ҳеч қадом гуруҳ додани шаходат манъ карда намешавад ва дар асл ҳам ба ҳамаи шаходатҳо тавачҷуҳи баробар дода мешавад.

Кормандони вазорати адлия исрор мекунанд, ки айбдоршавандагон аз бегуноҳии пешазсуди манфиат мебинанд, харчанд санади аз даврони Шурави тағйирнаёфта тахмин мекунад, ки айбдоршаванда гуноҳкор аст на бегуноҳ. Дар амал айбнома онро дар назар медошт, ки кормандони расмии ҳуқумат муътақид хастанд, ки гумонбаршуда гунаҳкор аст ва кормандони расмии ҳуқумат мунтазам изҳоротҳои пеш аз муруфияи суди интишор мекарданд, ки дар онҳо гунаҳкор будани гумонбаршударо эълон мекарданд. Қонун ҳуқуқи додани аризаи шикоятиро (*апеллятсия*) таъмин менамояд. Мувофиқи гузориши расонаҳои ахбори умум зиёда аз нисфи парвандаҳо тавассути аризаи шикояти (*апеллятсия*) аз сари нав дида баромада шуданд ва аз 10 то 15 фоизи ин аризаҳои шикояти бомуваффақият анҷом пазируфтанд – ин рақам аз нишонаи соли гузашта зиёд хаст. Қонун ҳуқуқи айбдоршавандагонро дар раванди муруфияи суди барои ҳамаи шахрвандон таъмин мекунад.

«Мақомоти назорати» мувофиқи қонун метавонанд иҷозат диҳанд, ки парвандаҳои суди аз сари нав боз ва аз назар гузаронда шаванд, ҳатто баъд аз он, ки давраи пешниҳоди аризаи шикояти (*апеллятсия*) гузашта бошад. Баррасии дубора аз тарафи раёсати суд баргузор мегардад. Прокуратураи Генерали ва муовинони у аз ҷумлаи онҳое хастанд, ки метавонанд ба қарори суд дар асоси қудрати «мақомоти назорати» эътироз баён кунанд ва ба ин восита қарорро бекор ва маҷбур мекунанд, ки парванда аз тарафи раёсат ва ё суди мақоми баландтар аз сари нав дида баромада шавад. Прокуратураи Генерали чунин ҳуқуқи ҳудро соли 2005 барои бекор қардани ҳукми озоди нисбати рӯзноманигор Чумаъбой Толибов истифода бурд. Ин қушиши Прокуратураи Генерали нобарор монд.

Прокурорҳо ба таври қонуни ҳуқуқ доранд дар даъвои суди байни ду шахси алоҳида, ки дар он ҳуқумат гирифтадор нест даҳлат намоянд. Дар идораи Прокуратураи Генерали шӯбае хаст, ки системаи судиро назорат мекунад, то ки қарори дуруст қабул қардани судхоро таъмин намояд. Оиди он ки прокурорҳо ин ҳуқуқи ҳудро барои даҳлат дар парвандаҳои соф шахси ба қор бурданд, ҳеч ҳодисаи гузоришдодашуда нест.

Судҳо мунтазам эътирофи гуноҳро, ки ба василаи шиканча ва латуқуб ба даст омаданд, истифода мебарданд (ба Қисми 1.г. нигаред).

ТОҶИКИСТОН

Дар мавридҳои махсус судҳои ҳарби парвандаи ҷиноии ғайринизомиёнро барраси менамоянд. Ин шахсон низ соҳиби он ҳуқуқҳои ҳастанд, ки айбдоршавандагони судҳои шахрванди доранд, вале дар давоми сол оиди ҷунин муҳофизатҳои судӣ ягон гузорише набуд. Як судӣ ҳарби ва ду афсар барои барраси намудани ҷунин парвандаҳо ҷалб карда мешаванд.

Маҳбусон ва боздошташудагони сиёси

Мақомоти ҳукумати расман изҳор намуданд, ки маҳбусони сиёси вучуд надоштанд. Дар давоми сол мақомоти ҳукумати ҳабскуниҳои анғезаи сиёси доштаро амали карданд, ҳарчанд ҳисоби қобили итминони боздошташудагон мавҷуд набуд. Гузоришҳои буданд, ки ҳукумат ба таври ғайриқонуни аъзои ҳизби (фракция) рақибро ба маҳбус қашид. Бисёре аз онҳо, ки боздошта шуданд, бо ғуноҳи авбоши ва дигар ҷиноятҳои ба ҳам новобаста ба додгоҳ қашид шуданд.

Бархе аз боздошташудагони сиёси изҳор доштанд, ки нисбати онҳо ҳангоми дар маҳбус будан шикаста ва зуровари ба қор бурда шуд ва баъзе боздошташудагони сиёси дар бинои алоҳида зиндони шуда, ба онҳо имконоти мулоқот бо пайвандон дода нашуд, ҳарчанд дигарон аз ин ҳуқуқ барҳурдор буданд.

Аъзои ҳизби сотсиал-демократии Тоҷикистон (ХСДТ) Файзинисо Воҳидова 21 феврал аз ҳабсхона озод карда шуд. У соли 2005 бо ғуноҳи тайёр намудани ҳуҷҷатҳои қалбаки ва насупоридани андоз маҳкум шуда буд. Қарори суд, уро ба муддати ду сол қор қарданро дар вазифаи расми ё роҳбарикунанда манъ қард. Воҳидова беғуноҳии ҳудро собит қард ва бовари дошт, ки ғуноҳҳои нисбати у пеш оварда анғезаи сиёси доштанд. Дар давоми сол Воҳидова қушиш қард, ки ба Суди Оли бо аризаи шикасти (апеллятсия) мураҷиат намояд вале арзи у рад қарда шуд.

Моҳи май Прокуратураи Генерали Раҳматулло Зойиров, раиси ХСДТ-ро пас аз изҳороти у, ки ҳукумат то 1000 маҳбуси сиёсиро боздоштааст, қанд бор пурсиш қард. Прокуратураи Генерали уро дар аъзои ба Ҳизб-ут-таҳрир айбдор қард, вале баъдтар ба Зойиров иттило дод, ки нисбати у айбдорқуниро пеш намебарад. Баъдтар Зойиров аз саломатии ҳуд шикаст қард ва изҳор намуд, ки уро заҳр доданд.

Аъзои ХНИТ Саъдулло Маърупов моҳи май дар вилояти Сугд барои аъзои ғуруҳи экстремисти (ифроти) будан ба ҳабс гирифта шуд (ба қисми 1.г ниғаред).

Собик раиси Агентии назорат аз болои маводи муҳаддир генерал Гаффор Мирзоев 11 август барои ғуноҳҳои қуштор, истифодаи ғайриқонуни муҳофизоти шахси, доштани яроқ, ҳусусигардонии молиқияти давлати ва дигар фаъолиятҳои ғайриқонуни иқтисоди аз ҳуқуқи озоди маҳрум қарда шуд; нозирон ба ин ақидаанд, ки маҳбус қардани у анғезаи сиёси дошт, вале бисёриҳо Мирзоевро ҳанҷун қорманди ришвахур ва алоқа доштан бо қочоқи маводи муҳаддир мешиносанд. Ҳанҷунин понздаҳ тарафдори уро ба ҳабс гирифтаанд. Дар давоми сол Мирзоев

ТОҶИКИСТОН

шикояти норизо будани худро аз карори суд пешниход кард, вале суд арзи уро рад намуд.

Мухаммадрузи Искандаров, раиси Хизби демократии Тоҷикистон, собик раиси корхонаи давлатии гази кишвар – Точикгаз аз мохи апрели соли 2005, пас аз рабудан ва ба кишвар овардани у аз Москва тавассути кувваҳои номаълум дар боздоштгоҳ нигоҳ дошта шуда буд. Мохи октябри соли 2005 Суди Оли Искандаровро ба муддати 23 сол аз озоди маҳрум намуд ва ба у ҷазоҳои дигар ба мисли баргардондани 434, 782 доллари амрикоӣ (1,5 миллион сомонӣ) корхонаи Точикгазро, ки аз худ кардааст, раво дид. Харчанд бисёре аз нозирон итминон доштанд, ки гуноҳҳои ришвахури ва азхудкунии маблағ ҳақиқатан ҳам ҷой доштанд, нозирони маҳали, ғаълолони химояи ҳуқуқи инсон ва муҳолифини сиёси изҳор карданд, ки боздоштан, суд кардан ва баровардани ҳукм ангезаи сиёси дошт, то ки рақибони ояндаи сиёсиро тарсонанд. Харчанд Искандаров маҳкум гардид, то охири сол у дар боздоштгоҳи пеш аз суди нигоҳ дошта шуд.

Собик вазири умури дохили Ёқуб Салимов пас аз муҳофизати судии пушида дар мохи апрели соли 2005 барои гузарондани муҳлати ҷазои 15 солааш барои ҷиноятҳои алайҳи давлат ва хиёнат ба ватан дар ҳабсхона монд.

Аъзои ХНИТ Сайфиддин Файзов, ки мохи ноябри соли 2005 пас аз интиҳоботи парламенти барои муносибати «зишт» нисбати кормандони расмии интиҳобот ҳабс карда шуд ва ба муддати чор сол аз озоди маҳрум шуда буд, дар маҳбас монд, харчанд ХНИТ аризаи норизоии худро ба суд раво кард, вале он ноком монд.

Рустам Файзиев муовини раиси Хизби Таррақиёт-и сабтиномнашуда, барои дар мактуби соли 2005 навиштаи худ, ки дар он ба президент Раҳмонов тухмат кардааст, муҳлати ҷазои ҳабси панҷсоларо қашида истодааст. Мухтор Боқизода муҳаррири рӯзномаи мустақили «*Нерӯи Сухан*» барои дуздии кувваи барқ ба муддати ду сол аз шартан ҳукм шуд. Низомиддин Бегматов, раиси ХСДТ дар ноҳияи Расулов мохи январ ва Насим Шуқуров аъзои раёсати ХСДТ-и ҳамин ноҳия мохи феврал аз маҳбас озод шуданд.

Ёрибек Иброҳимов «Шайх» дар ҳабсхона монда муҳлати ҷазои 24 солаашро барои ҷинояти ҳамла ба идораи ҳукумати гузаронда истодааст. Иброҳимов ба гуноҳаш иқрор нашуд ва изҳор намуд, ки кормандони расми уро мавриди шиканча ва латуқуб қарор доданд, ки дар натиҷа пой у шикаст (ба қисми 1.г нигаред).

Намоёндагони ХНИТ Шамсиддин Шамсиддинов ва Қосим Раҳимов, ки ҳар ду соли 2004 маҳкум шуданд, дар маҳбас монданд. ХНИТ изҳор намуд, ки маҳкум кардани онҳо ангезаи сиёси дошта мақсади он бадном кардани хизб буд на суъистифода аз озодии динӣ.

Низом ва воситаҳои дифоии судии шаҳрвандӣ

ТОҶИКИСТОН

Ҳокимияти суди дар ҳалли масоили шаҳрванди мустакилу бегараз нест, харчанд Конститутсия онро таъмин мекунад. Барои огози муҳофизати суди оиди баргардондани товони зарар ё хотима додан ба вайронкунии ҳуқуқи инсон системаи суди вучуд надорад ва воситаҳои дифоии судии маъмури низ нестанд.

е. Даҳолати беасос ба ҳаёти ҳусуси, оила, хонавода ва мукотиба

Конун ин амалхоро манъ мекунад, вале кормандони милитсия дар амал баъзе конуншикани карданд.

Тибки конун корманди милитсия наметавонад ба ҳонаи шахси бидуни иҷозати (*санкция*) прокурор ворид шавад, ба ғайр аз ҳолатҳои махсусе, ки дар амал кардан ба амнияти давлат хатар дорад. Агар кормандони милитсия ҳонаи шахсро бидуни иҷозат кофтуков кунанд, бояд дар муддати 24 соат ба прокурор хабар диҳанд. Дар амал бошад кормандони милитсия ин конунхоро инкор менамуданд ва ҳуқуқи ҳаёти ҳусусии шаҳрвандонро ҳалалдор мекарданд. Доир ба кофтуковҳои милитсия, ки бидуни иҷозат сурат гирифтанд, ягон ахбороти мустакили суди вучуд надорад.

Конун назорати мукотиботи шахсро аз тарафи ҳукумат манъ мекунад; аммо бовари аст, ки дар баъзе ҳолатҳо ҳукумат ба ин кор даст мезанад.

Аъзоёни оилаҳои шахсоне, ки ба аъзогии Ҳизб-ут-таҳрир ғумонбар шуда буданд, изҳор карданд, ки нисбати онҳо хангоми дар ҳабсхона будан бадрофтори ва латукуб ба қор бурда шуд (ба қисми 1.в, 1.г ва 2.б нигаред).

Қисми 2. Эҳтироми озодиҳои шаҳрванди, аз ҷумла:

а. Озодии суҳан ва матбуот

Конун озодии суҳан ва матбуотро таъмин менамояд; аммо дар амал бошад ҳукумат ин ҳуқуқхоро маҳдуд кардааст.

Баъзе вақтҳо шахсони алоҳида, ки бо сиёсати ҳукумат рози нестанд, таҳдид карда мешуданд ва ҷуръат намекарданд ба тарзи озод ё бо назари танкиди суҳан кунанд. Даҳолати ҳукумат ҳусусан дар давраи интиҳоботи президентии моҳи ноябр ҳеле шадид буд.

Аз 61 аъзои Ҳизб-ут-таҳрир, ки дар давоми сол боздошт шуданд, аксарияташон бо ғуноҳи даъвати сарнагун кардани соҳтори конститутсионӣ ва паҳн кардани адабиёти таҳриби маҳкум шуданд.

Расонаҳои хабарии мустақил фаъл буданд, вале таҳти воситаҳои ғуноғуни назорати ҳукумат ва таҳдид қарор доштанд; баъзеҳо барои дучор нашудан ба ҷороҳои

ТОҶИКИСТОН

чавобии ҳукумат (репрессия) ба худсензура даст заданд. Ба монанди солҳои пеш ҳукумат назоратро аз болои расонаҳои хабарӣ нигоҳ дошт. Мувофиқи гуфтаҳои нозирони байналхалқӣ ва гуруҳҳои мониторинги воситаҳои ахбори омма, ин мисолҳо як қисме аз кушиши ҳукумат баҳри муттаҳид кардани ҳокимият дар дасти худ ва афзудани таъсири худ дар арафаи интиҳоботи президенти моҳи ноябр ба ҳисоб мераванд.

Миқдори зиёди воситаҳои ахбори чопӣ, телевизион ва радиостансияҳои хусусӣ, ҳамчунин шаш ширкати телевизионӣ давлати Ҷамоҳири Тоҷикистон мекарданд. Аз 25 стансияи телевизионӣ хусусӣ танҳо миқдори хеле камӣ онҳо ҳақиқатан ҳам мустақил бо шумор меафтанд ва на ҳамаи онҳо бе дахлати Мақомоти расмӣ Ҷамоҳири Тоҷикистон мекарданд. Дар давоми сол Вазорати адлия ду рӯзномаи нави номнавис кард, ки маводҳои сиёсӣ нашр мекарданд, яъне рӯзномаҳои «*Факты и Комментарий*» ва «*Событие*». Умуман шаш нашрияи нави номнавис шуданд; ду нашрияи дигар диққати худро ба чопӣ маводҳои дилхуши ва ё мавзӯҳои ғайрисиёсӣ равона карданд. Ҳукумат инчунин чопӣ рӯзномаи муҳолифин, ки аз тарафи ҳизби демократии Тоҷикистон нашр мешуд, иҷозат дод ва нашри ин рӯзнома ба муддати маҳдуд давом кард. Рӯзномаҳо метавонанд бидуни сабти ном шудан аз тарафи ҳукумат ба тарзи озод чопу пахш шаванд агар тиражи онҳо аз 99 зиёд набошад. Бархе аз рӯзномаҳо ин қоидаҳои риоя мекарданд, то ки раванди сабининомшавиро нагузаранд. Моҳи август ҳукумат се ширкати телевизионӣ ва панҷ ширкати радиоро ҳамчун ташкилотҳои расмӣ ба қайд гирифт; танҳо се ширкати телевизионӣ ва як радиостансия иҷозатномаи Ҷамоҳири Тоҷикистон соҳиб шуданд. Идораҳои пахши иттилоот барои дар мавҷ будан ва соҳиби радиофшудан бояд номнавис шуда иҷозатнома гиранд. Ақсарияти воситаҳои ахбори байналхалқӣ имкон доштанд озодона Ҷамоҳири Тоҷикистон кунанд, аз он ҷумла интишори барномаҳои телевизионӣ ва радиои Россия давом дошт.

Дар давоми сол ҳукумат арзи ширкати ББС-ро оиди таҷдиди иҷозатнома барои пахши радиои дар мавҷи қутоҳ (FM) рад кард; ширкати мазкур дар мавҷи миёна бо тавоноии интишори маҳдуд Ҷамоҳири Тоҷикистон карданро давом дод. Нозирон ба таъхир андохтани судури иҷозатномаро ба кушиши ҳукумат дар саҳт кардани назорат аз болои воситаҳои ахбори умумӣ дар арафаи интиҳоботи моҳи ноябр нисбат доданд. Ҳукумат изҳор кард, ки ширкати ББС ба тарзи дуруст сабти ном нашудааст ва барои Ҷамоҳири Тоҷикистон он қарордоди байниҳукумати оид ба пахши телевизионӣ зарур аст. То охири сол ширкати ББС иҷозатномаи пахш дар мавҷи қутоҳро (FM) нагирифт.

Аз моҳи апрел то моҳи июл ҳукумат Ҷамоҳири Тоҷикистон иттиҳоди рӯзноманигоронро муваққатан манъ кард. Мақсади манъ намудани Ҷамоҳири Тоҷикистон иттиҳодия аз қор гирифтани раиси собиқи ришвахур буд. Дар охири сол пас аз таъини раиси нави иттиҳоди рӯзноманигорон аз сари нави Ҷамоҳири Тоҷикистон сар кард. Маълум аст, ки иттиҳод дар зери таъсири ҳукумат қарор дорад.

Моҳи июл се иттиҳодияҳои пурқуввати воситаҳои ахбори умумӣ иттиҳодияи нави бо номи «Ҷамқори барои демократия» таъсис доданд. Ҷамоҳири Тоҷикистон ин иттиҳодия ҳал

ТОҶИКИСТОН

намудани нофахромоихо байни ниҳодҳои рузноманигори ва пузур намудани муносибати байни расонаҳои ахбор ва ҳукумат мебошад. «Ҳамкори барои Демократия» аз *Иттиҳодияи миллии ахбори умуми мустақили Тоҷикистон*, *Иттиҳодияи расонаҳои ахбори электроники Тоҷикистон* ва *Иттиҳодияи расонаҳои ахбори Тоҷикистон* таркиб ёфта буд. Ҳар се ташкилот фаъолияти худро ҳамчун ниҳодҳои фарди давом доданд.

Созмони гайриҳукумати Интерньюс дучори проблемаҳо гирифтани иҷозатнома ва сабти ном кардан буд ва ин имкон надод, ки шаш радиостансияи ҷамоатии мустақил бо сарпарастии он фаъолият оғоз кунанд (ба қисми 4 нигаред).

Ҳукумат ба ақсари нашриётҳо ва воситаҳои паҳши ахбор, ки аз тарафи давлат иҷозати фаъолият гирифтаанд, кумаки моли расонд. Бархе аз стансияҳо студия ва таҷҳизоти интишори худро доранд, вале миқдори зиёди ширкатҳо барои интишор аз таҷҳизотҳои интиқолии ҳукумати вобастаги доранд; ҳукумат ба фаъолияти интишори онҳо ҳалал намерасонд.

Стансияҳои радио ва телевизиони мустақил дучори ба таъхирандозии бюрократи ва озордиҳии маъмури барои гардиданд. Баъзе рузноманигорон низ озордиҳи ва таҳдидро, ки баъзе вақтҳо аз тарафи мақомоти ҳукумати пеш оварда мешуданд, аз сар гузаронданд. Бар фарқи солҳои қабл, мисолҳои зуровари нисбати рузноманигорон аз тарафи шахсони номаълум дида нашуд.

Мухтор Боқизода, сармуҳаррири рузномаи мустақили *Неруй Сухан* соли 2005 бо гуноҳи истифодаи гайриқонуни қувваи барқ (барои истифодаи нашриёти бунёди худ) ба муддати ду сол шартан ҳукм шуд; барои ҷунин қонуншиканиҳо одатан ҷарима ситонда мешавад. Рузномаи Бақозода барои танкиди сиёсати ҳукумат ва президент маълум буд. Моҳи январ Суди Оли ба суди шахрии Душанбе фармон дод, ки қарори судро дигар кунанд ва ба ҷои ду соли қабл иҷбори аз у ҷарима ситонда шавад. Вале рузномаи *Неруй Сухан* дигар тамоми сол нашр нашуд. Дар қабл сармуҳаррири рузномаи *Рузи Нав* Рачаби Мирзо, ки соли 2004 дар назди ҳонааш аз тарафи шахсони номаълум мавриди латуқуб қарор гирифта буд, ягон пешрави ба назар нарасид.

Моҳи сентябр қормандони милитсия ду рузноманигорро, ки донишҷуёни пахтачинро дар шахри Қургонтеппа наворбардори мекарданд, боздошт карданд. Бояд гуфт, ки истифодаи меҳнати донишҷуён ҳилофи қонуни меҳнат мебошад. Мақомоти расми рузноманигоронро озод карданд ва онҳоро оиди нашр накардани ин маводҳо, ки метавонад вазъи мамлақатро ноором кунад, оғох карданд.

Дигар наваҳои озордиҳи инҳо мебошанд: мувофиқи суди барои тарсондани рузноманигарони дигар, оғоҳиҳо тавассути телефон ё шахсан дар идораи прокурор ё ҳангоми таширӣ ба дафтарҳои тахририя, тафтиши интиқобии вазъи андозсупори ва таҳқиқи амики нашрияҳо, стансияҳои телевизион ва радиоҳои нисбатан мустақил

ТОҶИКИСТОН

ба монанди ҳисоб кардани миқдори адади нашр дар муқоиса бо адади нашри иҷозатдодашуда. Харчанд ин амал масъалаи супоридани андозро дар назар дошт, онро ҳамчунин барои озордиҳии сиёси низ истифода мебарданд.

Ҳукумат ақсарият нашрияҳои ҷопи, таъмини коғази ҷопи ва воситаҳои интиқоли иттилоотии радиоӣ телевизиониро зерин назорат дошт. Моҳи январ ҳукумат нашриёти ҳусусии Каён – нашркунандаи рузномаи мустақили *Неруи Сухан*-ро ба с. *Неруи Сухан* аз ҷумлаи чор рузномаҳои мустақил (минҷумла, *Рузи Нав* ва *Одаму Олам*) буд, ки байни мардум маъруфияти зиёд доштанд тамоми соли 2005 нашр нашуданд, зеро нашриёти давлатӣ ҳусуси ҷопи ин рузномахоро рад карданд. Рузномаҳои *Одаму Олам* ва *Неруи Сухан* дар давоми сол нашр нашуданд. Рузномаҳои мустақили дигар низ дучори ҷунин мушкилиҳо шуданд. Моҳи сентябр Шафоҳи – нашриёти нав, ки аз тарафи соҳибони Каён идора мешуд, ба ҷопи рузномаи *Адолат* - нашрияи Ҳизби демократии Тоҷикистони Искандаровро шуруъ кард. Вале моҳи ноябр бо фишори ҳукумат нашриёти Шафоҳи аз ҷопи *Адолат* даст кашид. Тақрибан дар ин давра фраксияи нави Ҳизби демократии Тоҷикистон ба нашри рузномаи худ, ки инчунин *Адолат* ном гирифт, шуруъ кард. Дар нашри ин рузнома ҳеч монета пеш оварда нашуд.

Ҳукумат инчунин иҷозатномаи интиқори ахборро маҳдуд кард. Барои гирифтани иҷозатномаи интиқор шахсони алоҳида бояд ба Вазорати алоқа ва Қумитаи давлатии телевизион ва радио муроҷиат намояд. Ҳукумат баррасии низомӣ додани иҷозати интиқорро бо тариқи муҳокимаи оммавӣ ва бо иштироки рузноманигорон давом дод, вале раванди гирифтани иҷозатнома хеле дароз буд ва додани иҷозатнома ба нуқтаҳои нави интиқор мавқуф гузошта шуда буд. Ҳукумат се иҷозатномаро тақдим намуд, ки тибқи онҳо як ширкати давлатии телевизионии Баҳористон ва ду ширкати телевизионии мустақил иҷозати интиқорро соҳиб шуданд.

Рузноманигорон гузориш доданд, ки мақомоти расмӣ дастрасии онҳоро ба иттилоот маҳдуд карданд ё маслиҳат доданд, ки аз нашри қадом хабарҳо худдори намоянд. Мухаррирон ва хабарнигорон одатан ба худсензура даст мезаданд, то ки бо мақомоти расмӣ ягон мушкили ба монанди ҷазоҳои ҷавоби (репрессия) пеш наояд ва аз зурварие, ки нисбати рузноманигорон дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ ба қор бурда шуд дар харос буданд. Гузориши солони НАНСМИТ мушкилии аввалиндарачаро, ки рузноманигорон бо онҳо рӯбарӯ мешуданд маҳдудияти дастрасии онҳо ба иттилоот номид. Дар ҷавоб ҳукумат вазоратҳоро вазифадор кард, ки мунтазам конфронсҳои матбуоти баргузор кунанд. Дар ин конфронсҳо гузоришҳои ситоиши пешкаш шуда, масъалаҳои мураккаб инкор мешуданд.

Мувофиқи қонун шахсро метавонанд барои тухмат ба президент ба муддати то панҷ сол зиндонӣ кунанд. Соли 2005 Рустам Файзиев барои тухмат ба президент ба маҳбас кашида шуд (ба қисми 1.д нигаред).

ТОҶИКИСТОН

Соли 2005 мухлати чазои Латиф Ваххоб, муовини сармухаррири *Неруи Сухан* анҷом ёфт. У барои профессорро ба ришваситони айбдор кардан ба як соли меҳнати иҷбори ва ҷарима маҳкум шуда буд; барои тухмат чунон чазо хеле саҳт шумурда мешавад.

Сиёсатмадорони муҳолифин ба телевизионҳои давлати дастрасии маҳдуде доштанд. Ҳукумат ба сардорони муҳолифин дар давраи маъракаи интихоботи президентӣ - моҳҳои октябр ва ноябр вақти маҳдуде барои баромад аз тариқи телевизион дод. Қарор оиди интихоботи президент, ки моҳи август қабул карда шуд ба номзадҳои президент иҷозати баромади маҳдуди роӣгон аз тариқи телевизионҳои давлати дод. Президентӣ хозира дар телевизиони давлати нисбати номзадони муҳолиф вақти зиёдтаре дошт.

Озодии Интернет

7 сентябр вазири алоқа фармон оиди маъ кардани дастрасии ба сайтҳои интернетӣ, ки «сиёсати давлатро таҳриб» мекунад, содир кард. Ба катори ин саҳфҳо панҷ саҳфа, ки ҳукуматро танқид мекарданд, ба монанди: *centralasia.ru*, *fergana.ru*, *tajikistantimes.ru*, *charogiruz.ru* ва *arianastorm.ru* дохил шуданд. Баъзе дастраскунандаҳои интернет нахуст ин талабро иҷро накарданд. 11 август ҳукумат пас аз арзу шикоятҳои зиёд ин қарори ҳудро бекор кард вале ҷор саҳфа то охири сол дастрас монданд.

Озодии академи ва гузарондани маъракаҳои фарҳанги

Ҳукумат озодии академи ва гузарондани маъракаҳои фарҳангиро маҳдуд намекард.

б. Озодии ҷамъомад ва иттиҳодия

Конун озодии ҷамъомадро таъмин мекунад; вале ҳукумат баъзе мавридҳо ин ҳуқуқро амалан маҳдуд мекард.

Барои гузарондани ҷамъомадҳои оммавӣ ва намоишҳои гирифтани иҷозат аз кумитаи иҷроияи маҳалли зарур ҳаст; танҳо ташкилотҳои сабтиномшуда метавонанд барои гирифтани иҷозатнома дархост кунанд. Тарси ҷазоҳои ҷавоби он қадар зиёд буд, ки эътирозҳо ё намоишҳои оммавӣ иҷозат додана шуда хеле кам буд; ҷомеа инчунин нисбати амалҳои, ки метавонад сабаби бозгашт ба зуровариҳои ҷанги шаҳрвандии солҳои 90 шуда буданд, хеле бомулоҳиза шуда буд. Умуман, ба хотири он ки ҷамъаҳои зиёди одамон метавонад сабаби зуровари ва болоравии ҳаракати сиёси шавад, ҳукумат додани иҷозати гузарондани намоишҳоро рад кард.

ТОҶИКИСТОН

Мохи август ХНИТ барои гирифтани ичозатнома оиди гузарондани намоиш ба хотири эътироз аз амалҳои Исроил дар Лубнон дархост пешниҳод кард. Ҳукумат ин аризаи онҳор рад кард. Дар давоми сол ягон намоиши оммави ичозат дода нашуд.

4 ноябр мақомоти ҳукумати чаҳор аъзоёни Ҳизби демократии Тоҷикистони тарафдорони Искандаров, аз он ҷумла, Рачаби Мирзоро (ба қисми 2.а нигаред) барои дар пеши Вазорати адлия эътироз баён кардан зиндони карданд. 19 ноябр баъди зиндонии 15-руза онҳо аз маҳбас озод карда шуданд.

Озодии иттиҳодияҳо

Конун озодии иттиҳодияҳоро таъмин мекунад; вале бо вучуди ин ҳукумат дар баъзе ҳолатҳо ин ҳукукро дар амал маҳдуд мекард. Ҳамаи созмонҳои гайриҳукумати бояд дар вазорати адлия номнавис шаванд. Созмонҳои гайриҳукумати байналхалки, хусусан он созмонҳое, ки аз тарафи донорҳои мамолики ғарб маблағгузори шуданд ва дар фаъолиятҳои сохтори демократи ҷалб буданд хангоми сабтином аз тарафи ҳукумат бо мушкилиҳо рӯбарӯ шуданд (ба қисми 4 нигаред). Мақомоти расми проблемаҳои техникии дархосткунӣ ва ҳуқуқи пеш оварданд, ки ин равандро ба таъхир меовард.

Ба монанди солҳои пеш ҳукумат назорати ҳудро аз болои фаъолияти муассисаҳои динӣ ва ҳамҷунини гуруҳҳои динӣ ба хотири пешгирии аз фаъолияти сиёсӣ пурзур кард. Мақомоти ҳукумати баъзе шахсонро, ба монанди аъзоёни Ҳизби мамнӯшудаи Ҳизб-ут-таҳрир, боздошт кард ва онҳоро барои қорҳои таҳриботӣ ва дигар ҷиноятҳо ба зиндонии дарозмуддат маҳкум кард. Баъзеҳо дар боздоштгоҳ буданд ва муҳофизати судӣ ё эълони гуноҳшонро мунтазир буданд (ба қисми 1.в ва 1.г нигаред).

Соли 2004, ба хотири нигарони аз бунёдгариҳои исломи байни аҳолии мусулмони кишвар ҳукумат водор шуд, ки Ҳизб-ут таҳриро барои доштани алоқа бо ташкилотҳои террористи мамнӯъ эълон кунад. Харчанд ин гуруҳ изҳор мекард, ки амали гайризуриро пеш гирифтааст, он ба бадбинии мусоидат мекард ва амалиётҳои террористиро пеш мебард. Адабиёти зидди соми ва зидди ғарбии Ҳизб-ут таҳрир ба барқанор кардани ҳукуматҳои дунявӣ, аз он ҷумла, дар Осиеи Марказӣ ва табдили он ба ҳукумати умумичаҳонии исломи бо номи Хилофат даъват мекард.

Мувофиқи иттилооти идораи Прокуратураи Генерали дар давоми сол ҳукумат 61 парвандаи ҷиноиро нисбати 61 фаълони Ҳизб-ут таҳрир боз кард. Ҳамаи 61 нафар бо гуноҳи аъзогии фаълони дар ин ташкилот, нарасондани хабар оид ба фаълони ҷиноӣ, паҳн кардани адабиёти экстремисти, аз он ҷумла бадбинии мазҳаби ва қушиши ҳалалдор намудани тартиботи конститусионӣ то ба муддати 12 сол ҳабс шуданд.

ТОҶИКИСТОН

Хукумат рад кардани кайди хизбҳои сиёси ва иттиҳодияҳои муҳолифро давом дод.

с. Озодии эътиқодоти дини

Конун озодии эътиқодоти диниро пешбини мекунад; бо вучуди ин ҳукумат баъзе маҳдудиятхоро чори карда буд. Кишвар давлати дуняви ба шумор меравад ва ҳукумат ба таври ошкоро ягон динро манъ накард ва ба пайравони онҳо низ монеа эҷод накард. Исломи дини аксарият аст ва ҳукумат аз исломи анъанавӣ эҳтиром ба ҷо меовард; бо вучуди ин гуруҳҳои экстремистиро ҳамчун таҳдид ба бехатарии милли мешумурд (ба қисми 2.6 нигаред). Конун талаб мекунад, ки ҳамаи ташкилотҳои дини бояд дар Қумитиҳои давлати оид ба қорҳои дини (ҚДҚД) ба қайд гирифта шаванд. Ҳукумат изҳор мекард, ки ба қайд гирифтани ташкилотҳои дини барои таъмини фаъолияти ин гуруҳҳо мувофиқи қонунҳои амалкунанда қумак мерасонад; дар амал бошад ин қоида барои назорати фаъолияти сиёси ва дини ба қор бурда мешуд.

Дар баъзе мавридҳо ҚДҚД монеаҳои бюрократи ва техникиро пеш меовард, то ки ба сабти ташкилотҳои динии нав мамониат кунад. Бисёр масҷидҳо ва гуруҳҳои муташшақил ба қайд гирифта нашуданд. ҚДҚД барои имом-хатибҳо ва дигар хизматчиёни масҷидҳо семинарҳои солона гузаронд. Нозирони маҳалли гузориш доданд, ки ҳукумат ин дарсхоро баҳри баланд бардоштани сатҳи дониши имом-хатибон гузаронд ва ба дин васила ба онҳо идроқи ҳукуматро доир ба мазҳабҳо ва ҷарёнҳои нав дар ислом ва ҳамчунин ҳатари Хизб-ут таҳрир омузонд.

Дар давоми сол 16 масҷиди ҷомеъ ва 16 масҷиди намози харруза сабти ном шуданд.

Ҳукумати Турсунзода ибодатгоҳи маҳаллии Шохидони Ёахуворо сабти ном накард, харчанд дар сатҳи умумичумхурияви оинномаи онҳо тасдиқ гардид ва баъдан гуруҳ сабт шуд. Дар давоми сол қормандони милитсия адабиёти диниро, ки аз тарафи Шохидони Ёахуво ворид шуда, буд мусодира кард. Қормандони милитсия адабиётро танҳо пас аз боздоштани нух аъзои ин ҷамъият ва истинтоқи онҳо дар муддати се соат озод кард.

Моҳи апрели соли 2005 ҚДҚД дар вилояти Сугд фаъолияти қалисои Сон Минро ба хотири вайрон кардани оинномаи худ манъ кард. Қалисои Сон Мин оинномаи худро аз сари нав дида баромад ва бе ҳеч мамониат ба фаъолият шуруъ кард.

Таблиғгарони гуруҳҳои динии сабтшударо қонун маҳдуд намекард ва онҳо озодона ба дини худ даъват қарданро давом доданд. Вале хароси ҳукумат аз экстремизми исломи водор кард, ки додани раводид барои таблиғгарони исломи маҳдуд қарда шавад. Аҳолии маҳалли на ҳама вақт таблиғгаронро хуш қабул қарданд ва дар ҷавоби фаъолиятҳои тарғиби Инчил нисбати онҳо таъқибу зуровари нишон доданд. Дар ҷавоби арзу шикоятҳои аҳолии оиди фаъолияти таблиғгарон, ҳукумат нисбати

ТОҶИКИСТОН

гуруххое, ки фаъолияти даъват ба дини худро пеш гирифтаанд огохи ва онхоро истинтик кард. Таблиггарони исломи, ки дар Кулоб фаъолият мекарданд ба муддати кутох аз тарафи милитсия боздошта шуданд.

Шурои уламо - ташкилоти гайрихукумати олимони исломи, ки масоил ва саволҳои диниро дида мебарояд, соли 2004 фатвоеро содир кард, ки намозгузори занонро дар масҷидҳо манъ кард. Баъзе муллоҳо бо муқобили заноне, ки ба масҷид меомаданд, баромад карданд, харчанд баъзе олимони исломи аз онҳо пушибони ба амал оварданд ва чанд масҷидеро ҷудо карданд, ки занон битавонанд он ҷо намоз гузоранд.

Баъзе шуъбаҳои умури дохили дар сатҳи маҳалли ва вилояти, асосан дар вилояти Сугд барои заноне, ки намехоҳанд бидуни ҳичоб акс бигиранд, додани шиносномаро рад карданд. ҚДҚД даҳлат кард ва барои ин занҳо имкон доданд, ки ҳуччат бигиранд. Моҳи октябри соли 2005 вазири маориф хангоми конфронси матбуоти изхороте паҳш намуд, ки мувофиқи он пушидани ҳичобро дар донишқадаҳо ва мактабҳои оли манъ намуд. У инро зарурати ҳифзи маорифи дунявии маънидод кард, харчанд он асоси қонуни надошт. Бисёр донишҷудхатарон ва муаллимаҳоро барои пушидани ҳичоб аз мактабҳо хориҷ карданд. Мақомот ҳукумати ба ин раванди хориҷқуни аз мактаб ҳеч аксуламале нишон надовданд.

Дар мактабҳои ҳамағони дар синфи 10 фанни таълими *Таърихи адён* ба таври хатми таълим дода мешуд.

Ҳукумат ишора кард, ки дар хонаҳои ҳусуси таълимоти дини набояд ба роҳ монда шавад ва ин амал метавонад бисёр занон ва қудаконро аз дастраси ба амалҳои дини маҳрум қунад.

Мақомоти ҳукумати дар як даврае фаъолияти динии мусулмононро маҳдуд намуд. Масалан, барои нашриётҳои ҳукумати ҷопи матнҳо бо забони араби ва умуман ҷопи адабиётҳои дини манъ шуда буд; вале дар ҳолатҳои маҳсус ин нашрияҳо ба ҷопи нусхаҳо, аз он ҷумла, ҷопи китоби Куръон бо алифбои араби даст мезаданд. Барои мактабҳои ҳусусии омузиши забони араби ягон маҳдудияте пеш наоварданд, вале барои таълими дини ислом дар ҳона аз сабаби нигарониҳои сиёси маҳдудиятҳо боки монданд.

ҚДҚД ба ҳаҷ рафтани шаҳрвандонро ташкил ва назорат кард. Ҳукумат бо баҳонаи набудани таъмини беҳатари ва беҳдошти саломати тавассути воситаҳои нақлиёти дигар аз хоҷиён талаб намуд, ки хангоми ба ҳаҷ рафтан дар мақомоти ҳукумати номнавис шаванд ва аз ширкати ҳавопаймоии давлати истифода баранд. Арабистон Сауди барои Тоҷикистон 6000 ҷой муайян намуд, вале ҚДҚА танҳо барои 3500 нафар зиёратқунанда квота ҷудо намуда, танҳо барои 3450 нафар иҷозати сафар доданд. Дар давоми сол рӯзномаи *Начот* изхор дошт, ки ҚДҚД, раисаш Муродали Давлатов, аз хоҷиён, ки барои пушидани харочоти сафари ҳаҷ ҳар яке ба ҚДҚД

ТОҶИКИСТОН

2300 доллари амрикоӣ (7935 сомони) пардохта буданд, 1 миллион доллар манфиат бурдааст. Оиди ин айбдоркуни ягон тафтишот расми гузаронда нашуд. Ҳукумат маросими хачравии дуҷумро низ дар моҳи декабр зери назорат гирифта буд. Дар муқоиса бо маросимҳои хачравии пешин, ки аз тарафи давлат назорат мешуданд, ҳукумат квота ва ҳамаи маҳдудиятҳоро, ба ғайр аз талаботи аз 18 сола хурдтар набуданро бардошт. Маблағи пардохти ҳаҷ 2500 доллари амрикоӣ буд ва 4600 нафар ширкат варзиданд.

Дар давоми сол ҚДҚД лоиҳаи Конун дар бораи динро барои муҳокима нашр намуд. Лоиҳаи конун озодии эътиқоди диниро маҳдуд мекунад, талаботҳои бақайдгириро мураккабтар мекунад ва сабти ном қардани муассисаҳои дини душвортар мегардад, таълимоти диниро барои қудакони аз ҳафтсола хурдтар дар хонаҳои хусусии номнависнашуда манъ мекунад ва миқдори масҷидҳоро дар минтақаи алоҳидаи ҷуғрофи маҳдуд мекунад. Дар охири сол лоиҳаи конун аз тарафи баъзе қумитаҳои парламент мавриди омузиш қарор гирифт.

Бо фармони президент оиди азнавташкилкунӣ сохтори ҳукумат ҚДҚД тахти назорати Вазорати фарҳанг воғузошта шуд; бархе аз нозирон ба дин ақидаанд, ки ин кушиши ҷорӣ назорати зиёдтар аз болои қумита буд. Раиси қумита вазифаашро нигоҳ дошт.

Зуровари ва дискриминатсия (маҳдудияти ҳуқуқ)

Дар мамлакат тақрибан 200 яҳуди умр ба сар мебаранд. Баъзе имом-хатибон дар масҷидҳо мунтазам паёмҳои зидди соми ваъз мекарданд. Моҳи август ягона синагогаи мамлакат аз тарафи шахсони номаълум бо истифода аз «коктейли Молотов» мавриди ҳамла қарор гирифт. Ҳамлаи моҳи сентябр ба синагога ба ҳамла ба қалисои православии руси баробар омад ва каме баъдтар бошад ба хонаи истиқомати кашии яҳудиён ҳамла сурат гирифт. То охири сол ин парвандаҳо мавриди тафтишот қарор доштанд. 8 феврал ҳукумати шаҳр синагогаи Душанберо якҷоя бо як масҷид ва якчанд биноҳои маъмури қисман вайрон қард, агарчанде ин амал ба дискриминатсияи дини ҳаҷ алоқе надошт.

13 июл хангоми конфронси матбуоти Муродулло Давлатов изҳор қард, ки амали ба дини худ даъваткунӣ Шохидони Йахуво боиси «ҳашму газоби» мардум гардидааст.

Барои маълумоти муфассал оиди ин масъала ба *Гузориши байналхалқии озодии эътиқодоти дини* нигаред.

г. Озодии ҳаракат дар доҳили кишвар, сафар ба хориҷа, муҳоҷират ва ба ватан баргардондан

Конун ҳуқуқҳои маъмурро таъмин мекунад, вале ҳукумат баъзе маҳдудиятҳо ҷорӣ намуд.

ТОҶИКИСТОН

Барои шаҳрвандони хориҷи сафари минтақаҳои дар ҳудуди 15 милаи наздисарҳади бо Хитой ва Афғонистон бидуни иҷозатномаи Вазорати умури хориҷи мамнуъ буданд. Дар ҳудуди минтақаи сарҳади ғарби бо Афғонистон маҳдудиятҳо на ҳама вақт ҷори ҳастанд, вале барои нафароне, ки сафари вилояти Бадахшон доранд, аз он ҷумла, кормандони созмонҳои байналҳалки ва дипломатҳо визаи махсус зарур ҳаст. Дипломатҳо ва кормандони созмонҳои кумақрасони байналҳалки метавонистанд ба минтақаҳои наздисарҳади бо Афғонистон бе иҷозати пешаки сафар кунанд.

Конун оиди бадарға вучуд надорад ва оиди бадарғаи иҷбори гузориш набуд. Баъзе муҳолифони ҳукумат дар давлати Россия дар бадарғаи ихтиёри боки монданд.

Шаҳсоне, ки мехоханд ба кишварои собиқ Иттиҳоди Шурави муҳочират намоянд бояд, пеш аз ҳуруҷ ба Вазорати умури дохили иттило диханд. Шаҳсоне, ки мехоханд ба кишварҳои дигар муҳочират кунанд, бояд барои гирифтани шиноснома равониди муҳочир дастрас намоянд ва шаҳсоне, ки мехоханд дар кишварҳои хориҷ маскун шаванд бояд сафорати наздиктарини кишвар ё дафтари сафорат ё консулгарии Россияро огоҳ кунанд.

Аксар шаҳсоне, ки кишварро тарк карданд, иҷозати баргашти озод доранд. Чанд нафаре, ки дар давраи ҷанги шаҳрванди муҳолифи фаъоли ҳукумат буданд, дар масъалаи гирифтани ҳуҷҷатҳои нав барои баргаштан ба ватан ба мушкилиҳои маъмури дучор шуданд. Онҳое, ки авф шуданд, иҷозати баргаштанро гирифтанд. Афсарони баландрутба авф нашуданд. Ҳукумат шаҳрвандонро, ки ихтиёри баргашта, аз сари нав маскун шуданд, тахти химоя гирифт ва ба онҳо кумаки ночизе ҳам расонд. Дар ҳалли ин масъала ҳукумат бо созмонҳои байналҳалки барои расондани кумаки моли ва амали намудани барномаҳои маскункуни ҳамкори намуд.

Химояи гурезагон

Конун мувофиқи Конвенсияи СММ аз соли 1957 оид ба мақоми гурезагон ва протоколи соли 1967 қабулшудаи он додани паногоҳи сиёси ва мақоми гурезагиро таъмин намоянд ва ҳукумат системаи таъмини химояи гурезагонро созмон додааст. Вале дар давоми сол химояи ҳукумат аз гурезагон бадтар шуд. Дар давоми сол рад кардани аризаҳои додани паногоҳи сиёси ё мақоми гурезаги афзоиш ёфт.

Дар амал ҳукумат алайҳи баргардондани шаҳсон ба кишваре, ки онҳо таъкиб мешаванд баъзе химоятхоро таъмин намуд ва ба гурезагон паногоҳи сиёси ё мақоми гурезаги дод. Бо вучуди ин бархе аз гурезагон аз баргашти дубора химоя нашуданд. Дар солҳои гузашта ҳукумат шаҳсонро, ки талабгори паногоҳи сиёси буданд, то як сол ба кайд гирифт. Вале дар давоми сол, ба хотири он ки талабгорони паногоҳи сиёси соқини кишвар нашаванд, ҳукумат бо онҳо танҳо ба муддати се моҳ мақоми гурезаги медод. Мақоми гурезагиро ҳар се моҳ баъд метавон таҷдид кард. Инчунин ҳукумат ба нафароне, ки тибқи Конвенсияи соли 1951 ва Протоколи соли 1967

ТОҶИКИСТОН

хамчун гуреза хисоб намешаванд, муваккатан бо химоя таъмин намуд. Мохи апрели соли 2005 ҳукумат макоми нозирӣ Комиссариати олии СММ оид ба корҳои гурезагонро дар Комиссияи муаянқунӣ макоми гурезагон бекор кард; аммо дар мохи август ҳукумат ширкати Комиссариати олии СММ оид ба корҳои гурезагонро дубора барқарор намуд.

Ҳукумат ба эътирози Комиссариати олии СММ оид ба корҳои гурезагон нигоҳ накарда, чор нафар гурезаро ба Афғонистон ихроҷ кард. Гурезаҳо имкони дастрасӣ ба химоякунанда ва додани аризаи шикоятӣ чуноне, ки конун таъмин мекунад, надоштанд. Дар давоми сол ду нафар аз се гурезаи ихроҷшуда иҷозати бозгашт ба кишвар гирифтанд.

Гуруҳи гурезагони афғонӣ, ки онҳоро Комиссариати олии СММ оид ба корҳои гурезагон барои додани паногоҳ интиҳоб карда буд, дар кишвар бидуни ҳеч ояндаи рушан монданд. Онҳо мунтазири воридшавӣ ба ҷомеа ва ё суқунат дар мамлақати саввум буданд. Қормандони милитсия нисбати гурезагони афғонӣ, ки асосан дар пойтахт ва Хучанд зиндагӣ мекарданд, бадрофтори ва зуровариро давом доданд. Харчанд дар баъзе ҷанбаҳо муносибати онҳо беҳтар шуда буд, миқдори зиёди гурезагони афғонӣ шикоят карданд, ки қормандони милитсия бо айбдоркунии баргалати онҳо дар доштани ҳамқори бо Толибон нисбати онҳо зуровари ва тарсонданро ба қор бурда аз онҳо маблағи бақайдгирии ғайриқонуни, ришва ва ҷаримаҳои дигар меситонданд. Фарзандони гурезагони афғонӣ низ аз тарафи ҳамсинфони худ дар мактаб дучори дискриминатсия ва зуровари шуданд. Комиссариати олии СММ оид ба корҳои гурезагон барои амали қардани қонуне, ки ба гурезагон имқон диҳад, ба таври қонуни суқунат ихтиёр қунанд ва ё шаҳрвандиро қабул намоянд, давом дод; дар давоми сол ягон қас соҳиби шаҳрвандӣ ва ё суқунати қонуни нашуд.

Гурезагони афғонӣ бе машварат бо Комиссариати олии СММ оид ба корҳои гурезагон аз кишвар ронда шуданд, оилаҳошон пароканда шуданд ва ҳукумат ба эътирози соли 2005-уми Комиссариати олии СММ оид ба корҳои гурезагон ҷавоб наод.

Гурезагоне, ки ҳоло дар боздоштгоҳ ҳастанд, ҳуқуқи мулоқот бо химоякунанда надоштанд ва аз ҳуқуқи баёни эътироз оид ба қарори аз кишвар рондан дар давоми як ҳафта, чунон ки конун талаб мекунад, маҳрум буданд.

Қисми 3. Эътироми ҳуқуқҳои сиёсӣ: Ҳуқуқи шаҳрвандон оид ба тағйири ҳуқумати худ

Қонун ҳуқуқи ба таври осоишта дигар қардани ҳуқуматашонро таъмин мекунад; вале ҳукумат ин ҳуқуқро дар амал маҳдуд кард.

Раванди сиёсии кишвар дар интиқол аз системаи Шурави пешравиӣ ночизе кард. Президент бо ҳамроҳии як гуруҳ тарафдорони содиқ асосан аз зодгоҳи ӯ – минтақаи

ТОҶИКИСТОН

Кулоб ҳукуматро дар дасти худ нигоҳ дошт ва иқдомотҳои минбаъдаи мустаҳкам кардани ҳокимияти ҳудро давом дод. Ҳизби сиёсии президент – Ҳизби халқи демократии Тоҷикистон (ХҲДТ) аксарияти ҷойҳоро дар парламент ва вазифаҳои ҳукумати соҳиб ҳастанд. Президент ҳуқуқи васеъ ба вазифа таъин кардан ва аз вазифа холи карданро дошт.

Интиҳобот ва иштироки сиёси

Нозирони байналхалқи ҳулосагири карданд, ки амалҳои демократии интиҳобот хангоми интиҳоботи президентии 6 ноябр бинобар набудани рақобати ҳақиқӣ ва бисёррандешии сиёси риоя нашуданд, чунки барои интиҳобкунандагон танҳо интиҳоби номинали пешниҳод шуда буд. Талабот барои номзадон оиди дар муддати кӯтоҳ чамъ намудани имзои 5 фоизи интиҳобкунандагон – тақрибан 160 000 имзо бисёр номзадони муҳолифинро аз рақобат дур кард. Панҷ номзад номнавис шуданд аз он ҷумла президенти ҳозира Раҳмонов; чор нафари дигар ҳамчун пуштибон аз сиёсати президенти ҳозира ҳисоб мешуданд. Президент Раҳмонов давраи сеюми 7-соларо бо натиҷаи 79.3 фоизи овозҳо соҳиб шуд. Созмони Амният ва Ҳамкории дар Аврупо гузориш дод, ки ҳукумат ба таври бояду шояд беҳбудихоро дар ҷорҷубаи қонуни ва маъмури амали нанамуданд, мақомот расми хангоми маъракаи пешазинтиҳоботи назорати саҳт ҷори намуд. Натиҷаи иштироки интиҳобкунандагон харҷанд зиёд ҳам буд вале аз рақами расман гузоришдодашуда – 91 фоиз камтар буд.

Дар раванди интиҳоботи ҷанд пешравихо ба ҷашм расиданд. Ҳукумат барои омузиши аҳли ҷомеа оиди низомии райдихи бо созмонҳои гайриҳукумати ҳамкории кард. Пеш аз интиҳобот Комиссияи маркази оид ба интиҳобот ва райдихи фармони расми интишор намуд, ки дар он тартиби ҷудо намудани мавҷи телевизион барои номзадон, тартиби сабтиномкунии номзадон ва қоидаҳои рузи интиҳобот возеҳ нишон дода шуда буд.

Президент Раҳмонов ва маъмурияти ӯ сиёсати даҳолат накардан ба раванди интиҳоботи то мохи ноябрро изҳор карданд. Вале ба ин нигоҳ накарда дар вақти интиҳобот нозирон шохиди мисолҳои камбудихо ба монанди риоя нанамудани низом ва рад кардани ҳузури нозирони расми ва сабтиномшуда; овоздиҳии оилави, аз номи қаси дигар овоз додан ва овоздиҳии ҷандқарата; пурқунии қуттиҳои овоздиҳи шуданд Воситаҳои ахбори умум зери назорати саҳти ҳукумат қарор доштанд ва дар арафаи интиҳобот саҳифаҳои интернет баста шуданд (ба қисми 2.а нигаред). Пеш аз рузи интиҳобот, қормандони расмии комиссияи интиҳобот ба қоидаи президенти ҷори таблиғот мебурданд.

ХҲДТ назорати аксарияти мутлақи ҷойҳои ҳар ду палатаи парламент, Маҷлиси Олиро давом дод. Мақоми аксарият ХҲДТ дар қулни қонунгузори сабаби он шуд, ки мақомоти иҷроия низ аз тарафи ин ҳизб тасарруф гардид.

ТОҶИКИСТОН

Дар кишвар ҳашт хизби сиёсии ба таври конуни сабтиномшуда буданд. Чор хизби дигар дар давоми сол мамнуъ буданд; хизби Адолатхоҳ, Хизби Ваҳдати халқи, Хизби ислохоти сиёси ва иқтисоди ва Хизби Аграри. То охири сол хизби Ваҳдат ба кайд гирифта нашуд, харчанд он мамнуъ эълон нашудааст. Аз се хизби нав, ки хохиши бақайдгири буданд фақат Хизби ислохоти иқтисодии Тоҷикистон ва Хизби аграрии дуҷум комёб шуданд. Хизби Ваҳдат бо сабабҳои мушкилиҳои техникии сабтиномшави ба кайд гирифта нашуд, вале хизб ба таъхир андохтани сабтиномшавиро бо сабабҳои ангезаи сиёси маънидод қард. Хизби прогресс тамоми сол барои ба кайд гирифтани кушиш накард. Конун барои хизбҳои сиёси гирифтани маблағро аз муассисаҳои дини манъ мекунад, вале хизбҳои дини ба монанди ХНИТ метаонанд сабти ном шаванд.

Хизбҳои сиёсии муҳолиф, аз он ҷумла хизбҳои сабтиномнашудаи хурд боки монданд, байни мардум пуштибонии маҳдуд доштанд ва зеро таҳқиқи амиқи ҳукумат қарор доштанд. Харчанд ин хизбҳо умуман фаъолият мекарданд онҳо барои дастрасӣ ба расонаҳои хабарии давлати мушкилиҳо доштанд (ба қисми 2.а нигаред). Раиси ХСДТ изҳор намуд, ки ҳукумат тарафдорони уро мунтазам зеро таъқибу фишор гирифта буд. Ҳукумат баъзе вақтҳо муҳолифини сиёси ва рақибони эҳтимолии худро ба айбдоркунии ҷиноӣ алайҳи онҳо барқарор мекард. Харчанд бархе аз гуноҳҳо алайҳи онҳо эҳтимол дуруст буданд, нозирон изҳори ақида доштанд, ки ин парвандаҳои ҷиноӣ оҳанги сиёси доштанд (ба қисми 1.д нигаред).

Дар давоми сол Раҳматулло Зойиров, раиси ХСДТ аз тарафи Прокуратураи Генерали истинток қардид. Зойиров инчунин аз вазъи саломатии худ изҳори нигарони қард ва гуфт, ки уро захр доданд.

Хизби демократии Тоҷикистон изҳор қард, ки ҳукумат дар ҷудосозии хизб қабл аз интихоботи президенти даст дошт. Комиссияи маркази оид ба интихобот ва райдихи фирқаи навташкили хизбро ба таври расми шинохт, вале эътироф қардани хизби демократии Тоҷикистонро бо роҳбарии Маҳмадрузи Искандарови маҳбус рад қард. Хизби мазкур ба Вазорати адлия барои тасдиқи мақоми он ҳамчун ягона Хизби демократии Тоҷикистон арз қард.

Конун дар бораи интихоботи парламенти талаб мекунад, ки номзадҳо бояд маблағи сабтро ба андозаи 405,80 доллари амриқои пардозанд; ин маблағ аз маоши ҳадди ақал 200 маротиба зиёдтар ҳаст, ки ба ин тарик номзадҳои муҳолифинро аз иштирок дар интихоботи парламенти дур қарда метавонист. Конун дар бораи интихоботи президенти аз тарафи номзадҳо пардохтани маблағи сабтро талаб намекунад.

Дар парламент аз 96 ҷой 16 ҷой ба занон таалук доштанд (11 дар палатаи поён ва 5 ҷой дар палатаи болоӣ): як зан ҳамчун муовини раиси парламент ва ду нафар дигар ҳамчун роҳбарони кумитаҳо ифои вазифа мекарданд. Мувофиқи квотаи

ТОҶИКИСТОН

гайрирасми дар бисёр вазоратҳо як вазифаи муовиниро занон бар уҳда доштанд. Як чонишини сарвазир ва як вазир зан буданд.

Дар парламент намояндагони ду ақаллияти милли (ду узбек ва як киргиз) буданд. Узбекҳои этники дар парламент намояндаги доштанд, вале на дар мақомҳои қарорқабулкунӣ.

Коррупсияи давлати ва шаффофият

Коррупсия – маҳсусан ришвахури ва ҳешуқавмпарасти дар кишвар васеъ паҳн гардида буд ва ақсарияти шаҳрвандони кишвар эътироф намуданд, ки коррупсия ҳосил минакаи мазкур мебошад. Ҳукумат низ ин проблемаро эътироф карда иқдомотро алайҳи он пеш гирифтааст, ҳусусан барои гирифтани ришва қарорҳои мақомот расми ва судяҳо ба ҷавобгарии ҷиноӣ қарор доданд. Ҳамчунин президент эътироф кард, ки дар панҷ соли охир барои қочоқи маводи мухаддир 800 нафар ба маҳбус қарор доданд.

Маркази ҳукумати тадқиқоти стратегӣ дар ҳамкории бо Барномаи Рушди СМ омузишро доир ба коррупсия дар идораҳои ҳукумати гузаронд ва доир ба ин мавзӯ семинаро ташкил дод. Идораи Прокуратураи Генерали 112 парвандаи ҷиноӣ доир ба коррупсия аз тарафи қарорҳои мақомот ҳукумати мавриди таҳқиқ қарор дод. Мувофиқи пурсишномае, ки рӯзномаи Азия-Плюс гузаронд, 65 фоизи посухдиҳандагон изҳор карданд, ки агар имкон мебошад онди ин проблема бо президенти мамлакат суҳбат мекарданд. Тибқи пурсишномаҳои Маркази ҳукумати таҳқиқоти стратегӣ посухдиҳандагон ҷавоб доданд, ки шакли нисбатан паҳншудаи коррупсия ин гирифтани ришва аз тарафи қарорҳои давлатӣ буд. Зияда аз 58 фоизи посухдиҳандагон бовари доштанд, ки коррупсия проблемаи ҷиддӣ буд, ки ҳарро ба ҳаёти онҳо таъсир мерасонд ва тақрибан 64 фоизи посухдиҳандагон ҳис карданд, ки коррупсия проблемаи авалиндарҷаи мамлакат буд.

Ҳарчанд қонун аз қарорҳои расмӣ ҳукумати талаб мекунад, ки рӯзноманигоронро бо маълумот таъмин намоянд, барои дастрасии ахли қарорҳои ба иттилооти ҳукумати ягон заминаи ҳуқуқи мавҷуд набуд. Дар амал ҳукумат дастрасии озодонаро ба иттилоот иҷозат намерасонд ва баъзе қарорҳои мақомоти расмӣ нисбати қонун, ки ба рӯзноманигорон дахл дорад, эътино намерасонд, чунки он мавҷуд набуд. Дар ҷавоб ба таъкиди вазоратҳо қарорҳои мақомоти навбати мегузаронданд ва дар рафти онҳо гузоришҳои ситоиширо паҳш карда, масоили таъкиди инқор мекарданд.

Қисми 4. Муносибати ҳукумат нисбати таҳқиқоти байналмиллалӣ ва гайриҳукумати доир ба поймолкунии ҳуқуқи инсон

ТОҶИКИСТОН

Гуруҳҳои дохили ва байналмиллалии ҳуқуқи инсон бо фишори афзудаистодаи ҳуқумати дучор шуданд ва созмонҳои гайриҳуқуматии байналмиллалии, ки бо масъалаҳои демократи сару кор доштанд, бо проблемаҳои сабтиномшавӣ ва гирифтани раводид рӯбарӯ мешуданд. Ҳуқумат аз созмонҳои гайриҳуқуматии байналхалқӣ маълумоти хасос ба монанди маълумоти шахсии кормандон, маълумот дар бораи донишҷӯёне, ки ба ин созмонҳо ҷалб мешуданд, фаъолиятҳо ва статуси молиявии онҳоро талаб мекарданд. Кормандони мақомоти расмӣ каму беш ба нуктаи назари гуруҳҳои ҳуқуқи инсон диққат меоданд. Умуман ҳуқумат маълумоти худро ба бисёр созмонҳои гайриҳуқуматии дохилию байналмиллалии ва намояндагӣҳои дипломатӣ дастрас кард ва дар масъалаи барномаҳо ва конфронсҳои муштарак бо онҳо ҳамкории мекард.

Ҳуқумат ба сабтиноми созмонҳои гайриҳуқуматии дохили, ки бо масоили ҳуқуқи инсон сару кор доштанд монета нашуд ва аз ин ру дар давоми сол миқдори созмонҳои дохилии дифоъ аз ҳуқуқи инсон андаке афзуд. Дар кишвар зиёда аз 2 700 созмонҳои гайриҳуқуматӣ фаъолият доштанд, ки диққаташонро ба масъалаҳои мухталиф, ба монанди бехтар кардани ҳаёти қудакон, ҷомеаи шаҳрвандӣ, расонаҳои ахбори умум ва ҳифзи сихати омма равона карданд. Дар айни ҳол мақомоти расмӣ иттиҳодияҳоеро, ки ба фаъолиятҳои сиёсӣ ҷалб шуданд маҳдуд кард ва ташкилу сабтиноми ин гуна созмонҳо дар Вазорати адлия ҳеле гарон ҳаст ва коғазбозии зиёдеро талаб мекунад. Созмонҳои гайриҳуқуматии дохили бошанд аз тарафи ҳуқумат дучори таъқибу фишор нагардиданд.

Ҳуқумат ба бархе аз созмонҳои гайриҳуқуматии байналмиллалии иҷозат дод, ки дар мамлакат фаъолият кунанд. Дар давоми сол ҳуқумат рад кардани сабтиноми ва аз сари нав бақайдгирии баъзе созмонҳои гайриҳуқуматии байналхалқӣ, ки бо масоили сиёсӣ фаъолият доштанд, давом дод. Аз созмонҳои гайриҳуқуматӣ талаб карданд, ки дар Вазорати адлия аз сари нав сабти ном шаванд, то ки нуктаи қонунеро, ки се сол қабл қабул шуда буд, иҷро наоянд; нозирон итминон доштанд, ки ин қоида барои қори қардан назорат аз болои фаъолияти созмонҳои гайриҳуқуматӣ тарроҳӣ шуда буд. Созмонҳои гайриҳуқуматии байналхалқӣ ва кормандони маҳаллии онҳо дар масъалаҳои мухталиф дучори таъқибу фишорҳо шуданд.

Идораи ҳуқуматии қафолатҳои конститусионии ҳуқуқҳои инсонӣ назди президент қори худро доир ба таҳқиқ ва иҷрои арзу шикоятҳои шаҳрвандон давом дод; вале мамлакат омбудсмени (ҳимоякунандаи ҳуқуқи инсон) соҳибхитӣ надорад. Норасоии кормандон ва ҳамкории нобаробар аз тарафи муассисаҳои ҳуқуматӣ ба самаранокии идораи мазкур монета шуд.

Қумитаи қонунгузори ва ҳуқуқи инсонӣ парламент ҳамчунин поймоли ҳуқуқи инсонро назорат мекард, вале ин қумита муस्ताқилияти пурраро соҳиб набуд. Масъулияти аввалиндараҷаи ин қумита дида баромадани қонунҳои нави пешбарӣшуда мебошад, ки тибқи талаботҳои ҳуқуқи инсон бошанд. Комиссияи ҳуқуматӣ оид ба дар амал татбиқкунии ҳуқуқҳои байналхалқӣ инсон органи

мутамакказ мебошад, ки шикоятҳои шахрвандонро доир ба вайронкунии ҳуқуқи инсон мепазирад ва ғаъолияти посух додан ба онҳоро ҳамоҳанг мекунад. Ин комиссия ҳар шикоятро ба маъмуриятҳои маҳалли равои қарда, идораи Прокуратураи генерали, Вазорати адлия ва дигар вазоратҳои дахлдорро огоҳ мекунад. Органи мазкур дар сатҳи муовини сарвазир ғаъолият қарда, то андозае самаранок буд.

Қисми 5. Дискриминатсия, зуровари иҷтимоӣ ва одамфурӯши

Қонун ҳуқуқҳои озолии ҳар фардро сарфи назар аз наҷод, қинс, маъҷуби, забон ва мақоми иҷтимоӣ таъмин менамояд; вале дар амал дискриминатсия муқобили қонон дида мешуд ва одамфурӯши проблемаи қидди буд.

Зуровари алайҳи қонон

Зуровари алайҳи қонон, аз он қумла, зуровари аз тарафи шавҳар проблемаи ба таври вазеъ пахншуда боқи монд. Аксарияти ҳодисаҳои зуровари дар оила гузориш дода нашуданд ва ҳодисаҳои гузоришдодашуда дар бисёр ҳолатҳо қам тафтиш шуданд. Ҳарқанд қонун зуровари дар оиларо маҳсус манъ намекунад, дар кодекси қиноӣ баъзе бандҳо оид ба зуровари дар оила омадаанд. Қазоҳо барои зуровари дар оила аз қарима ба андозаи 300 маоши ҳадди ақал то ҳабси 15 соларо дар бар мегирад. Ҳисоб қардани омори дақиқ оид ба миқдори ҳодисаҳои зуровари дар оила душвор буданд. Гузоришҳо, ҳусусан аз дехаҳо оиди рабудани духтарон, ки баъд ба номуси онҳо таҷовуз қарда онҳоро маҷбур қарданд, ки ба рабоянда ба шавҳар бароянд, мавқуд буданд.

Қонун амали таҷовуз ба номусро (на амали таҷовуз аз тарафи шавҳар) манъ мекунад ва барои он қазои ҳабс ба муқдати то 20 солро муқаррар қардааст. Ба монанди ҳодисаҳои зуровари таҳмин меравад, ки бисёр ҳодисаҳо гузориш дода нашуданд ва ин проблема маҳсусан дар минтақаи шаҳри афзуда буд. Илова бар ин аъзоёни оила ва шиносҳо бисёр вақтҳо таҳдиди таҷовузро ба қор бурда қононро метарсонданд. Оид ба миқдори таҷовузгароне, ки гуноҳгор шуданд, аз руи қонун таъқиб ё маҳқум шуданд, омори расми мавқуд нест.

Қанде аз созмонҳои ғайриҳуқумати доҳилию байналқалқи аз марқазҳои захиравии қонон пуштибони ба амал меоварданд, то ки ба осебдидагон аз таҷовуз ва зуровари дар оила қумак расонанд. Қумақи молиявии ҳуқумат ба ин марқазҳо ҳеле маҳқуд буд, ҳарқанд Қумитаи қор бо қонон ва қорҳои оилави назди президент мавқуд буд. Созмонҳои ғайриҳуқумати ва бархе аз соҳторҳои ҳуқумати масъалаи зуровари нисбат ба қононро дар қорқубаи уҳдадории гузоришдиҳии ҳуқумат барои қонвенсияи СММ мавриди омузиш қарор доданд. Марқазҳои дар Ҳуқанд буда дар давоми нух моҳ зиёда аз 300 машварати руҳи ва ҳуқуқи расонд ва инқунин 1000 машваратро тариқи телефон расонд.

ТОҶИКИСТОН

Фохишаги гайриконуни мебошад, вале дар амал фохишахое, ки боздошт мешуданд чарима шуда, озод мешуданд. Даллолон мунтазам таъкиб мешуданд. Фохишаги проблемаи афзудаистода буд.

Рабудани ҳам занон ва ҳам кудакон ба хотири танфуруши ва мардхоро барои меҳнати иҷбори проблемаи ҷидди буд (ба қисми 5, одамрабои нигаред).

Конун зуроварии чинсиро манъ мекунад ва барои ин гуноҳ то 2 соли маҳбас пешбини шудааст. Дар амал занон бисёр вақтҳо дучори зуроварии чинси шуданд ё барои соҳиби ҷои қори нав ё нигоҳ доштани ҷои қори қори маҷбур шуданд, тани худро фурушанд. Ин ҳодисаҳо одатан гузориш дода намешуданд, чунки осебдидагон аз часпидани доғи иҷтимоӣ андеша мекардд. Аз сабаби муносибатҳои анъанавӣ барои мардон муқаррари буд, ки нисбати занон ҷишори чинси ва амалҳои зуроварии анҷом диҳанд.

Занон бо дискриминатсияи анъанавӣ иҷтимоӣ, камшавӣ имконияти гирифтани маълумот ва камбизоатии афзоианда рӯбару шуданд. Конун барои занон имконияти баробари гирифтани муздҳо бо мардон таъмин наменояд, вале ин дар амал на ҳама вақт татбиқ мешуд. Қумитаи қор бо занон қушиш дорад ҳуқуқи занонро ҳимоя наояд, вале ин қушиши онҳо на ҳама вақт самара меод.

Соли 2004 органи олии исломи Шурои уламо *фатво*еро интишор намуд, ки тибқи он намозгузостани занон дар масҷидҳо манъ аст. Ҳукумат аз ин *фатво* пуштибони қард, вале нигарони худро аз ҷудоии қалисо ва давлат изҳор қард. Нозирони маҳалли ин фатворо ҳамчун маҳдудқунии ҳуқуқ маънидод қарданд ва онро қадаме ба қафо аз баробарии чинси номиданд. Моҳи июл ХНИТ масҷиди ҷомеъро боз қард, ки дар он намозгузостани занон иҷозат дода шуда буд.

Конун ҳуқуқи занонро дар масъалаҳои издивоҷ ва оила ҳимоя мекунад; бо вучуди ин баъзе духтарони ноқилро муқобили хоҳиши онҳо бо зури ба шавҳар доданд ва оиди миқдори зиёди бисёрзани, ки ҳамчунин гайриконуни буд гузориш дода шуд. Конун дар бораи меҳос нисбати занон ягон маҳдудуиятеро пеш намеорад, вале дар амал баъзе меҳосҳо номутаносибан ба писарон мегузаштанд.

Кудакон

Ҳукумат ба ҳуқуқҳо ва неқуаҳволии кудакон содиқ монд; он барои нигоҳ доштани шабақаи ҳифзи иҷтимоӣ кудакон маблағҳои зарури ҷудо нақард. Камбизоати ва норасоии захираҳо ба бадтар шудани вазъи системаи мактабҳои ҳамагонӣ ва сохторҳои ҳифзи тандурусти, ки барои кудакон дастрас буданд, мусоидат намуд.

Таъсилоти роӣгон ва умумӣ барои кудакони то 16 сола хатмист. Конун иҷро намешуд, вале харчанд ақсарияти кудакон то хатми дарачаи хатмии миёна дар

ТОҶИКИСТОН

мактаб тахсил накарданд, нишондодҳои аслии ҳузур дар мактаб дар сатҳи паст буд, чунки қудакон ё дар хонаи худ қор мекарданд ё машғули фаъолиятҳои ғайрирасми ба хотири таъмини оилаи худ буданд (ба қисми 6.г нигаред). Вазъи духтарон алалҳусус дар дехот номусоидтар буд, чунки волидон онҳоро дар хона барои қумак дар парастории бародару хохарҳои хурди ва ё қори сахро нигоҳ медоштанд. Мувофиқи омили созмонҳои байналмиллалӣ 71 фоизи қудакон ба мактаб фарогир буданд. Бо қам шудани миқдори мактабҳои ҳамагонӣ, ки дар дарачаи ҳеле паст маблағгузори мешуданд, миқдори қами мактаббачагонӣ қамбизоат барои гирифтани маълумоти роӣғони исломи ба мамлақатҳои Миср, Туркия, Арабистони Сауди ва Покистон фиристонда шуданд.

Оиди зуровари нисбати қудакон танҳо миқдори қами гузоришҳо буданд. Издивочи ноқолигон дар минтақаҳои дехот вазеъ паҳн шуда буд. Ин раванд бо таъсири дарачаи баланди қабизоати ва бекори буд, ки бисёр оилаҳоро маҷбур қард духтарони ҳурро ҳар қи зудтар ба шавхар диҳанд.

Одамраҳои қаблемаи қидди боқи монд (ба қисми 5, одамраҳои нигаред). Меҳнати қудакон қаблемаи қидди боқи монд (ба қисми 6.г. нигаред).

Хариду фуруши одам

Қонун хариду фуруши одамро манъ қардааст, вале бо вучуди ин хариду фуруши одам аз қишвар қаблема буд. Ҳуқумат эътироф қард, ки қормандони мақомоти расми ба хариду фуруши одам мусоидат қарданд.

Хариду фуруши одам қаблемаи қидди буд. Қишвар барои одамраҳои, алалҳусус қанон ва духтарон ҳамқун манбае буд; хариду фуруши одам дар доҳили қишвар низ қаблема буд. Мардон ва бачагон барои меҳнати иҷбори мунтазам рабуда мешуданд. Тибқи гузоришҳои расонаҳом аҳбор дар тамоми сол зиёда аз 1000 нафар фурухта шуданд. Мувофиқи иттилои Вазорати умури доҳили ва шабақои доимамалқунандаи телефони одамони фурухташуда одатан аз Душанбе ва Ҳучанд омада ба Россия, мамлақатҳои собиқ Иттиҳоди Шурави, қишварҳои Халиқи Форс (аз қумла Аморати Муттаҳидаи Араб, Эрон, Қувайт ва Арабистони Сауди) ва Туркия фурухта мешуданд. Тибқи маълумотҳои расми Вазорати умури доҳили ҳадди ақал 420 қанро ба мақсади танфуруши ба қишварҳои собиқ Иттиҳоди Шурави ва Шарқи Наздиқ, аз он қумла тақрибан 250 нафар дар Аморати Муттаҳидаи Араб фурухта шуданд.

Ақсарияти осебдидағони фурухташуда қанҳои муҷаррад ва синусолашон байни 21 ва 26 буд. Бисёриҳо аз зумраи батозағи ба Душанбе ва Ҳучанд қучидағиҳо буданд ва маълумоти қаме доштанд. Қудакони фурухташуда одатан аз оилаҳои қалон буданд. Намояндағони ақалиятҳои этниқи, ҳусусан онҳое, ки асли славяни доштанд, байни фурухташудағон зиёд буданд. Духтарони дех, таҳсилноқарда ва аз қамоатҳои қамбизоат низ ҳеле осебпазир буданд.

ТОҶИКИСТОН

Занон ва духтарон аз ватанашон ба манзури кувваи кори арзон ё танфуруши фурухта мешуданд. Мардони фурухташуда асосан дар хоричи кишвар барои иҷрои кор дар хоҷагии кишлоқ, заводҳо ва сохтмон роғон истифода мешуданд.

Кочокчиёни инсон инҳо собик кумондонон – ба истилоҳ кумондонони саҳрои мебошанд, ки хангоми ҷанги шаҳрвандӣ ба мақомҳои ҳуқуқфармои расиданд ва соҳиби сарвати зиёд гардиданд. Дигарҳо, аз он ҷумла, заноне буданд, ки шахсиятҳои пуқудрати маҳалли буданд ва бо кишварҳои дур иртиботи хусусӣ доштанд. Онҳо сарвати ҳудро барои инкишоф дода муносибати хоми-мизоч дар байни ҷамоат ва барои эҷоди шабакаи фуруши одам истифода мебарданд. Инчунин одамфурушон нафароне буданд, ки бо қурбонӣён шинос буданд, ба монанди ҳамсояҳо, шиносҳо ва ё ҳешон.

Осебдидагонро асосан ба василаи ваъдаи дуруги ҷои кор интиҳоб мекарданд. Эълонҳои оиди ин ҳел ҷойҳои кор тавассути алоқаҳои иҷтимоӣ паҳн мешуданд; одамфурушон мақоми маҳалли ва обрӯи эҳтироми ҳудро барои кумак дар интиҳоби қурбонӣҳо ба кор мебаранд. Ҳамчунин ҳодисаҳои пешниҳоди дуругини издивоҷ ва дар баъзе ҳолатҳо дуздӣ инсон дар кишлоқҷойҳо руҳ доданд. Одамфурушон одатан осебдидагонро тавассути тайёра ба Шарки Наздик ё тавассути катора ба Россия ва дигар мамлакатҳои собик Иттиҳоди Шурави интиқол мебарданд. Одамфурушон тартиботи сафар ва маҳали суқунатро саҳт назорат мекарданд ва бо қормандони агентҳои саёҳат алоқа ҷори кардаанд. Дар баъзе ҳолатҳо барои дури аз маҳдудиятҳои вуруди ба мамлакатҳои охир онҳо аз ҳуҷҷатҳои қалбаки истифода мебарданд. Маъмулан пас аз расидан ба мамлакат ҳуҷҷатҳоро аз дасти онҳо мегирифтанд. Қарздор будан яке аз шаклҳои муқаррарии назорат ба ҳисоб мерафт. Ҳамчунин гузоришҳои оиди рафтани қормандони қасбии тиббӣ – ҷи мардон ва ҷи занон ба кишвари Яман бо маоши аз меъёр қам, буданд; одамфурушон одатан ҳуҷҷатҳои сафари духтурзанонро гирифта онҳоро маҷбур мекарданд, ки ба танфуруши машғул шаванд.

Қонун барои хариду фуруши одамон ҷазои қабс ба муҳлати аз ду то дувоздах сол ва муқодираи моли мулк пешбини қардааст. Муҳлати миёна барои одамфурушони маҳкумшуда аз панҷ то ду дувоздах соли зиндониро тақкил дод. Ягон ҷазо ба таъхир андохта нашуд. Одамфурушонро инчунин тибқи қонуне, ки қохишағари, таҷовуз ба номус, одамрабои, хариду фуруши ноқолигонро манъ меқунад ва ҳамчунин барои тайёр қардани ҳуҷҷатҳои қалбаки ва вайрон қардани қоидаҳои муқочират метавон мавриди таъқиб қарор дод. Ҷазо барои ин ҷиноятҳо аз қарима то маҳбусии аз панҷ то бист сол пешбини шудааст.

Мувофиқи иттилооти Тақкилоти Байналмиллалии Муқочират (ТБМ) дар давоми сол оиди 43 ҳодисаи хариду фуруши инсон гузориш дода шуд ва бояд гуфт, ки аз ҷумлаи инҳо нуҳ ҳодиса ба қочоқи ноқолигон ва навзодағони то шамоҳа вобастаги доштанд. Дар муқоиса бо соли 2005 ҳаштоду як ҳодисаи хариду фуруши инсон ба

ТОҶИКИСТОН

кайд гирифта шуд. Ходисаҳои боқимонда асосан ба хариду фуруши занон барои танфуруши алоқаманд буданд. Мувофиқи иттилои Вазорати умури дохили дар давоми сол 23 гуруҳи ҷиноӣ, ки дар хариду фуруши инсон ҷалб шуда буданд, ошкор шуд; 13 гуруҳ дар натиҷаи ҳамкорихоӣ байналхалқӣ ошкор шуданд. Мақомҳои махсуси зиддиодамфуруши тафтиши гузоришҳои фуруши одамонро давом дод. Дар давоми сол 43 парвандаи кочоки инсон оғоз гардид ва 61 нафар кочокчиён маҳкум шуданд ва ин рақам аз соли пеш, ки 27 нафар маҳкум шуда буданд, хеле зиёд аст.

Вазорати умури дохили барои гузарондани тафтишотҳои хариду фуруши инсон ва боздоштан масъул ҳаст, идораи Прокуратураи Генерали масъули айбдоркуни ва ба маҳкама кашидани одамфурушон мебошад ва Вазорати умури хориҷа бошад масъули ба ватан баргардондан ва интиқоли шахсонро, ки ба масъалаи хариду фуруши инсон иртибот доранд ба уҳда дорад. Шӯъбаи тафтишоти хариду фуруши инсонӣ Вазорати умури дохили, ки аз чор қанони муфаттиш иборат ёфтааст барои масъалаҳои мубориза алайҳи одамрабоӣ, хариду фуруши инсон ва пулситонӣ (*рэкети*) масъул мебошад; панҷ афсар дар ин шӯъба вазифадор ҳастанд ҳодисаҳои кочоки инсонро тахти тафтиш қарор диҳанд. Шӯъбаи мазкур гузориш дод, ки дар кишвар ҳадди аққал 12 гуруҳи ҷиноятӣ амал мекунанд ва дар кочоки духтарони ҷавон ба мамолиқи халиқи Форс барои танфуруши ширкат доранд. Комиссияи баландмақоми байнивазиратҳо диққати ҳурро ба ҳамроҳангосозии фаъолиятҳои зидди кочоки инсон равона қарда буд ва Нақшаи Фаъолияти Миллии Ҳукумати ро барои солҳои 2006 – 2010 имзо намуд. Умуман ҳукумат ба тарзи қушод ва дар ҳамқори бо ҷомеаи байналмиллалӣ ва ТБМ алайҳи хариду фуруши инсон мубориза бурд. Моҳи феврал ВУД Маркази иқтишофи ва тахлили ро барои мубориза бо кочоки маводи муҳаддар ва инсон созон дод. Марзбонон барои ёфтани кочокчиён ва осебдидагонӣ эҳтимоли таълим дода шуданд. Мақомоти ҳукумати дар фурудгоҳи шаҳри Душанбе маркази тахлили иттилоотро таъсис доданд ва иттилоотро оид ба мусофирон, ки ба кишвар меоянд ва аз он сафар мекунанд назорат менамуданд. Дар ин сол Хадамоти давлатӣ муҳочират базаи иттилоотиро барои таҳқиқи амалҳои кочоки инсон ташкил дод.

Дар давоми сол ҳукумат ва намоёнгонӣ ТБМ 21 занро ба кишвар баргардонданд. Хангоми ба ватан баргаштан онҳо аз ёрии тиббӣ, омузиш ва дигар навъҳои қумак таъмин шуданд. Дар давоми сол ТБМ барои ба ватан баргардондани се мард, ки қурбонии кочоки меҳнати иҷборӣ буданд, қумак расонд.

Оиди ҷалби густурдаи институционалӣ дар хариду фуруши инсон аз тарафи ҳукумат ягон нишондоде нест. Вале коррупсия ба минтақаи мазкур ҳос буд ва аз гузоришҳо бармеояд, ки қормандони расмӣ баландмақом ва онҳое, ки дар сатҳи поёни идораҳои гумрук, назорати сарҳади, муҳочират, милитсия ва туризм қор мекунанд, аз кочокчиён ришва гирифтанд. Бовари аст, ки ҷанде аз қормандони ҳукумати ҳамқун ба хайси хомиёни шахсоне амал қарданд, ки бевосита дар хариду фуруши инсон даст дошанд. Дар давоми сол аз тарафи ҳукумат ҷанде аз қормандони сатҳи поёнии ҳукумати барои мусоидат намудан ба хариду фуруши одам, ба монанди

ТОҶИКИСТОН

додани шиносномаҳои калбаки аз тарафи мақомоти расми айбдор шуданд. Кочокчиён алоқаҳои худро бо муассисаҳои ҳукумати ба хоҷаҳои ба даст овардани ҳуҷҷатҳои калбаки истифода мебарданд. Соли 2005 чордаҳо нафар кормандони сатҳи поёнии мақомоти низомӣ, ки соли 2004 бо ғуноҳи даст доштан дар маҷбур кардани духтарони ноёлиг ба танфуруши айбдор шуданд, аз вазифаҳояшон барканор шуданд; оморҳои дигари тоза дастрас нестанд.

Осебдидагонӣ ғоҳишагии иҷборӣ ва меҳнати иҷборӣ барои ҷинояте, ки онҳо хангоми ҷабридида будан содир кардаанд, ба ҷавобгарии ҷиноӣ қашада шуда наметавонанд. Осебдидагон одатан ба муқобили кочокчиён аз сабаби доғи иҷтимоӣ амалҳои ҳуқуқи пеш намегиранд. Мувофиқи пурсишномаи ТБМ қариб нисфи осебдидагонӣ фурухташуда хангоми ба ватан баргаштан аз тарафи кормандони расми дучори таҳдид шуданд, то ки онҳо воқеаанӯро, ки аз сар гузаронданд, дигар кунанд ё онҳоро ҳамчун осебдида ғош мекарданд.

Барои осебдидагон имқониятҳои қаме дастрас буданд. Ҳукумат барои ин осебдидагон расман амният ва қумак таъмин менамуд ва аз талошҳои созмонҳои гайриҳуқуматии дохилию байналхалқӣ дар пешгирии хариду фуруши инсон ва расондани хизмат ба осебдидагон пуштибонӣ кард. Дар давоми сол 24 осебдидаи ба ватан баргашта аз ҷунин қумаки ҳукумат бархурдор гаштанд. Ҳукумат дар ҳамқори бо ТБМ ду панохгоҳро барои занони осебдида бунёд кард.

Дар саросари кишвар тақрибан 20 созмони гайриҳуқуматӣ бо ғоҳилятҳои зидди қочоқи инсон сару қор доштанд. Бархе аз созмонҳо барои осебдидагон хизматҳои муҳталиф анҷом медоданд ва ҳамроҳ бо мақомотҳои маҳали дар тамоми кишвар барномаҳои васеи иттилоотӣ амали карданд. Созмонҳои гайриҳуқуматӣ дар ҳамқори бо идораҳои хифзи иҷтимоӣ осебдидагонро интиҳоб менамуданд, марқазҳои бухронро идора меқунанд ва бо осебдидагоне, ки фурухта шуданд ва ё дар дохили кишвар таҳқир шуданд тариқи телефон дар тамос ҳастанд.

Барномаҳои созмонҳои гайриҳуқуматии маҳалли, ки бо қумаки ташқилотҳои байналхалқӣ қор мекарданд, барои баланд бардоштани оғоҳӣ аз қочоқи инсон равона шуданд; созмонҳои гайриҳуқуматӣ бо мақомоти расмии маҳалли барои гузарондани дарсҳои омузиши ва семинарҳо барои аҳоли дар мавзӯи оғоҳӣ аз хариду фуруши инсон қор карданд. Ҳукумат бо созмонҳои гайриҳуқуматӣ барои баланд бардоштани сатҳи оғоҳии мардум доир ба одамфуруши ҳамқори намуд. Ҳукумат паҳшҳои иттилоотӣ ва марифати нашр мекард, ки тавассути онҳо оид ба ҳатари одамфуруши иттилоъ меод ва инқунин ба василаи интишори барномаҳои телевизиони аҳолиро аз ин масъалаҳо ҳабардор мекард. Ҳукумат инқунин ба паҳши эълонҳо, маводҳои иттилоотӣ ки аз тарафи созмонҳои дохилию байналхалқӣ қоп ва паҳн мешуданд, мусоидат намуд. Ҳукумат бо созмонҳои байналхалқӣ оид ба барномаҳои пешгирии бо гузарондани семинарҳо ва қонфронсҳои муштарак ва паҳн намудани қитобчаҳои зидди одамфуруши ҳамқори дошт. Ҳукумат телефони 24 соатаи иртиботиро нигоҳ дошта буд.

Шахсони маъюб

Конун маҳдудияти ҳуқуқро (*дискриминатсия*) хангоми ба коркабулкуни, маълумотгири, дастраси ба хифзи тандурусти ва дигар таъминотҳои хизмати давлати манъ мекунад ва ин маҳдудият проблема набуд. Конуне, ки дастрасии маъюбонро ба биноҳо талаб мекунад вучуд надорад, ва ҳуқумат аз корфармоён таъмини чунин дастрасиро талаб накард.

Харчанд, барои шахсони маъюб муассисаҳои зиндагии гуруҳи ва тибби вучуд доштанд, таъмини маблағ маҳдуд буд ва муассисаҳо шароити вазнин доштанд.

Дар ин сол 13 қудакони маъюби руҳию ҷисмони хангоми сар задани суҳтор дар ятимхонаи Душанбе ҷонашонро аз даст доданд. Ҳуқумат барои тафтиши ин фоҷиа комиссияро таъсис дода, директор ва дигар кормандони маъмурии ятимхона ба муҳлати аз 2 то 15 сол барои содир намудани ҷиноятҳои муҳталиф ба монанди хунукназарӣ, ки сабаби ғавти одам шуд, суъистифода аз қудрат, аз ҳуд қардани маблағҳои давлати ва тасарруфи ғайриқонуни қумакҳои байналҳалқӣ ба маҳбас қашида шуданд.

Вазорати меҳнат ва хифзи иҷтимоӣ, Комиссияи ҳуқумати оид ба риояи ҳуқуқҳои байналҳалқӣ инсон, идораи Прокуратураи Генерали, Чамъияти маъюбон ва ҳамаи соҳторҳои дахлдори маҳаллию вилояти вазифадор шуданд, ки ҳуқуқҳои маъюбонро ҳимоя кунанд.

Қисми 6. Ҳуқуқҳои қорғарон

а. Ҳуқуқи иттиҳодия

Конун иҷозат медиҳад, ки қорғарон иттиҳодияҳоро ташкил дода, ба он аъзо шаванд ва дар амал низ чунин буд. Мувофиқи рақамҳои расми тақрибан 90 фоизи қорғарон аъзоёни иттифокҳо ҳастанд. Аксарияти иттиҳодияҳо марбут ба Федератсияи иттифокҳои қасабаи Тоҷикистон буданд. Ин Федератсия ташкилоти мустақилест, ки талош дорад ҳамаи иттифокҳои қасабаи мамлақатро намояндаги кунад. Вале бештар ин федератсия ҳамчун ташкилоти бесафар ва ҳимояткунандаи сиёсати ҳуқумат дида мешуд. Конун дискриминасияи зиддииттиҳодияҳоро маҳсус манъ намекунад; вале оиди дискриминасияи зиддииттиҳодия ягон гузорише нест.

Аз моҳи апрел то моҳи июл ҳуқумат фаъолияти Иттиҳоди рузноманигоронро муваққатан манъ қард. Манъ намудани фаъолияти иттиҳодия ба хотири аз қор ғирифтани раиси собики ришвахур пеш ғирифта шуда буд (ба қисми 2.а нигаред).

б. Ҳуқуқи ташкил ва бастанӣ қарордодӣ қоллективи

ТОҶИКИСТОН

Конун имкон медиҳад, ки иттиҳодияҳо фаъолияти худро бидуни монеа пеш баранд, ба чузъ «аз ҳолатҳое, ки дар конун нишон дода шудааст» ва ҳукумат ин ҳуқуқро дар амал Ҳимоя карда буд. Конун ҳуқуқи ташкил ва бастанӣ шартномаҳои коллективиро таъмин менамояд ва коргарон аз ин ҳуқуқ дар амал истифода бурданд. Шартномаҳои коллективи 90 фоизи коргаронро фаро гирифтаанд. Конун ҳуқуқи корпартоиро маҳдуд намекунад, вале дар давоми сол ягон корпартоӣ ба амал наомад. Дар амал одамон аз сабаби ҷораҳои ҷавобии ҳукумат ба корпартоиҳо майл надоштанд.

в. Манъ меҳнати иҷборӣ ё ҳатмӣ

Ба ғайр аз ҳолатҳое, ки дар конун нишон дода шудаанд, конун меҳнати иҷборӣ ё ҳатмиро, аз ҷумла, истифодаи меҳнати қудаконро манъ мекунад; вале гузоришҳои буданд, ки ҷунин амалҳо рӯй дода буданд (ба қисми 5 ва 6.а нигаред).

Соҳибони хоҷагиҳои ҳусусӣ мунтазам коргарони собиқ совхозҳо ва қолхозҳо ба пахтачини маҷбур мекарданд. Ҳукумат низ аз коргарони қолхозҳо илтимос кард, ки дар ин қор иштирок кунанд ва харчанд барои қад қардан ягон ҷораи ҷавобии расмӣ дида нашуд, қоргарон метарсанд, ки онҳо аз қолхоз ҳориқ мекунанд ё агар онҳо розӣ нашаванд ҳукумат замини онҳо вайрон мекунад. Харчанд, ҳамаи совхозҳо ҳусусӣ қардонда шуда буданд, бисёр деҳқонон бо сабаҳои молиявӣ дар гуруҳҳои коллективи қор мекарданд. Одатан, қоргарон барои меҳнаташон на музд мегирифтанд ва на бо ягон ҳизматрасоние таъмин мешуданд, ки дар даврони шурави доштанд, яъне ҳифзи тандурусти ва таҳсил.

г. Манъ меҳнати қудакон ва синну соли қамтарин барои ба қор қалбқуни

Истифодаи меҳнати қудакон ҳамқун қроблема боқи монд ва ҳукумат на ба таври самаранок қонун оиди меҳнати қудаконро қори намуд на қоидаҳои мавқуда оиди шароитҳои мувофиқи меҳнатро барои қудакон тақвият дод.

Синни қамтарин барои ба қор қалб қардани қудакон 16 мебошад, вале ҳамқунин қудакон бо иқозати иттиқои қасаба метавонанд аз синни 15-сола ба қор қалб шаванд. Тибқи қонун қудакони то 18-сола наметавонанд рузона зиёдтар аз 6 соат ва дар як ҳафта зиёдтар аз 36 соат қор кунанд. Қудакони аз ҳафтсола боло метавонанд дар қорҳои ҳона ва зироатқори иштирок кунанд, ки ин қор ҳамқун ёри ба оила тақниф мешавад. Баъзе қудакони то 10 сола дар бозорҳо қор мекарданд ё дар қучаҳо машқули савдо буданд.

Ҳукумат сиёсати фароқиранда ё нақшаи миллии амалро барои пешқори ё решакан қардани шаклҳои бақтарин меҳнати қудакон надорад.

Ҳариду қуруши қудакон рух меод (ба қисми 5 нигаред).

ТОҶИКИСТОН

Иттифокҳои касаба доир ба конуншиканиҳои ба кор чалб намудани ноболигон гузориш додан масъул ҳаст. Парвандаҳои халношуда байни иттифокҳои касаба ва корфарморо барои таҳқиқи минбаъда метавон ба Прокуратураи генерали пешниҳод кард, то ки роҳбари корхонаро барои конуншикани гунаҳкор қунад. Оиди ин конуншиканиҳо хеле кам гузориш дода шудааст, чунки қудакони зиёде таҳти шартӣ кумак ба оила кор қарданд.

Чориқунии конун оиди меҳнати қудакон масъулияти идораи Прокуратураи Генерали, Вазорати адлия, Вазорати иҷтимоӣ, Вазорати умури дохила ва идораҳои дахлдори маҳалли ва вилояти мебошад.

Амали ғайриқонунии даврони шуравии бастанӣ мактабҳо ва донишгоҳҳо хангоми ҷамоварии ҳосил ва раво қардани донишҷӯён ба пахтачини давом ёфт, вале он аз дараҷаи солҳои қаблӣ қамтар буд. ТБМ ҳисоб қард, ки 40 фоизи пахтаи мамлакат аз тарафи донишҷӯён ҷамовари қардид ва мувофиқи омили Бонки Ҷаҳонӣ ҳар қудакӣ ҳаштум ба ҷои дар мактаб рузи қурра таҳсил қардан, қор қард.

Моҳи август президент фармонро оиди манъӣ қалб қардани донишҷӯён ба ҷамоварии ҳосили пахта содир қард, ва бархе аз мақомоти роҳбарии минтақаҳои қарбу шарқи мамлакат изҳор қарданд, ки ин нахустин соли ҷамоварии ҳосили пахта буд, ки донишҷӯён дар он иштирок нақарданд. Бо вучуди ин гузоришҳое буданд, ки мақомотҳои маҳалли донишҷӯёнро барои расондани қумак дар гуноштани пахта аз мактабҳо қашиданд. Мувофиқи гузоришҳои расонаҳои ҳабари дар давоми сол тақрибан 7 000 донишҷу маҳсус дар вилояти Сугд ба гуноштани пахта қалб шуданд. Шароити меҳнат, маош ва меъёрҳои зиндагии хангоми пахтачини дар ҳолати хеле паст буд.

г. Шароитҳои қобили қабули қор

Музди маоши қамтарин дар мамлакат, ки дар давоми сол то 5,80 доллари амриқои (20 сомони) дар як моҳ афзуда буд, наметавонист сатҳи мувофиқи зиндагии қорқарон ва оилаи онҳоро таъмин нақояд. Мувофиқи нишондоди Бонки Ҷаҳонӣ сатҳи зиндагонии 42,5 фоизи аҳолии мамлакат қамтар аз ҳати қамбизоати буд, ки он 2 доллари амриқои (6,88 сомони) дар як рузро ташқил меод. Баъзе аз нозирон ҳисоб қарданд, ки барои дучор нашудан ба нодори дар пойтахт моҳона ҳадди аққал 23,19 доллари амриқои (80 сомони) зарур ҳаст. Ҳуқумат низ душвории маоши қамро эътироф нақуда, барои қорқарону оилаҳои онҳо, ки маоши ночиз меқаранд, баъзе қумакҳо қудо нақуд. Баъзе муассисаҳои давлатию ҳусуси ба ҳизматчиёни худ маводи ҳуроқа ё маводҳои истехсолқардаи қорқона меоданд ва ҳизматчиён дар нақбати худ ин маводҳоро дар бозорҳои ҳусусии маҳалли ё меқурухтанд ё бо моли дигар иваз меқарданд.

Қонун барои қалонсолон меъёри муайяни ҳафтаи қорӣ 40 соатаро таъмин меқарояд. Қонун мақлагӣ қори изоқаро бо пардохти ду соати аввал ба андозаи 1½

ТОҶИКИСТОН

меъёри мукаррари ва кори изофаи бокимондаро ба андозаи ду баробари меъёри мукаррари таъмин менамояд. Пардохти кори изофа дар хамаи секторҳои кувваи кори номутаносиб буд. Вазорати молия чанбаҳои молиявии конуни меҳнатро чори мекунад ва Агентии назорати молиявии дастгоҳи президенти чанбаҳои дигари конуни мазкурро назорат мекунад.

Меъёрҳои ҳукумати тандурусти ва беҳатарии шугл аз меъёрҳои сатҳи байналҳалки паст ҳастанд ва ҳукумат онҳоро дар амал чори накард. Кумитаи давлатии назорати техникаи назди Шурои вазирон барои чори намудани меъёрҳои ҳифзи тандурусти ва беҳатарии масъул ҳаст. Конун иҷозат медиҳад, ки коргарон ҳудро аз шароитҳои хатарнок бидуни хавфи аз даст додани ҷои кори худ дур кунанд. Ин конун ба таври самаранок чори нашуд ва фақат якҷанд коргар амалан аз ин конун истифода карданд.